

บทที่ ๓

อาบัติเกี่ยวกับสตรีในภิกขุปาติโมกข์

ในบทที่ ๒ ได้กล่าวถึงสตรีในสังคมวัฒนธรรมอินเดียโบราณและสตรีในวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม ทำให้เห็นมิติที่สังคมอินเดียที่มีต่อสตรีค่อนข้างไปในเชิงลบเป็นส่วนมากสำหรับพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาที่ยกย่องให้เกียรติสตรีกับทั้งให้สิทธิแก่สตรีเท่าเทียมกับบุรุษเป็นการแหวกวัฒนธรรมในขณะนั้นเป็นอย่างดี เช่น การให้สิทธิในการบวชแก่สตรี นั้นเท่าเทียมกับการเปิดโอกาสให้สตรีมีบทบาทในทางศาสนามากยิ่งขึ้น การยอมรับความสามารถในการบรรลุธรรมของสตรี มีสตรีที่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาหลายรูป เช่น พระอุบลวรรณาเถรี พระพิมพาเถรี พระมหาปชาบดีเถรี เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามพระพุทธศาสนาก็ยังมีทัศนะว่า “สตรีเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์” ซึ่งเป็นมุมมองสำหรับผู้ประพาศพรหมจรรย์ที่ยังเป็นภิกษุบวชใหม่ ดังนั้น ในพระวินัยจึงมีบทบัญญัติหลายบทไว้สำหรับควบคุมความประพฤติของภิกษุเกี่ยวกับสตรี เพื่อป้องกันเสื่อมเสียอันจะเกิดแก่คณะสงฆ์และพรหมจรรย์ของผู้ปฏิบัติธรรม อนึ่ง สตรีในพระวินัยนั้นมีบริบทที่แตกต่างตามแต่ละอาบัติ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความหนัก-เบาของอาบัติจึงไม่เท่ากันในกรณีความผิดเดียวกัน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระวินัย

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศพระศาสนา ได้มีสาวกออกบวชตามและนำเอาหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นไปประกาศต่อ ทำให้มีคนเลื่อมใสศรัทธาและมีสาวกเพิ่มมากขึ้นตามลำดับเรียกว่า หมู่สงฆ์ จึงต้องมีระเบียบกติกาไว้สำหรับการปกครองสงฆ์หมู่ใหญ่เรียกว่า พระวินัย ท่านเปรียบหมู่สงฆ์เสมือนดอกไม้ที่มาจากต้น ต่างสี ต่างกลิ่น มีอชยาศัยต่างกัน มาจากสกุลต่างกัน พันเพชวีตแตกต่างกัน จึงเหมือนกระจัดกระจาย ดูไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย และเปรียบพระวินัยเหมือนเข็มกับด้ายที่ร้อยดอกไม้เหล่านั้นไว้ให้สวยงาม ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงวางแนวทางปฏิบัติแก่พระสงฆ์เพื่อให้เสมอกันด้วยอาการปฏิบัติในพระธรรมวินัย ดังนั้น พระธรรมและพระวินัยจึงสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนา แม้ก่อนการดับขันธปรินิพพาน พระพุทธเจ้าได้ทรงประกาศให้พระธรรมและพระวินัยเป็นศาสดาแทนพระองค์ ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^๑ ในส่วนของพระวินัยนั้นมีความสำคัญยิ่งต่อพุทธบริษัท

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

ฝ่ายบรรพชิต เพราะพระวินัยคือกรอบแห่งวิถีที่จะประพฤติปฏิบัติไปสู่เป้าหมายคือพระนิพพานอย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม

๓.๑.๑ ความหมายของพระวินัย

คำว่า วินัย เป็นคำบาลี ประกอบด้วยคำ ๒ คำ คือ คำว่า วิ แปลว่า วิเศษ แจ่ม ต่าง และ คำว่า นย แปลว่า ความหมาย ความหมาย เมื่อรวมความกันเข้าจึงเป็นคำว่า วินัย ที่มีความหมายว่า มีวินัยต่างๆ มีความหมายต่างๆ^๒

ในคัมภีร์สมันตปสาทิกา ได้อธิบายความหมายของพระวินัยว่า “ที่ได้ชื่อว่าวินัย เพราะมีวินัยต่างๆ เพราะมีวินัยพิเศษ และเพราะนำมาฝึกกาย วาจา ไปในทางดีพิเศษ”^๓ ความหมายตามแนวทางดังกล่าวนี้ มีอธิบายว่า

๑. พระวินัยประกอบด้วยปาฏิโมกข์ชุดเทศ ๕ ประการ สำหรับภิกษุสาวกทุกกึ่งเดือนและกองอาบัติ ๗ ประการ มีปาราชิก เป็นต้น

๒. พระวินัยประกอบด้วย มาติกา วิกังค์ เป็นต้น และมีวินัยพิเศษคือ อนุบัญญัติ เพื่อให้ข้อบัญญัติรัดกุมขึ้น หรือให้หย่อนลงมาเมื่อเห็นว่าตึงเกินไป

๓. พระวินัยประกอบด้วยข้อห้าม เรียกว่า พุทธบัญญัติ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทีมงานอันภิกษุควรประพฤติเรียกว่า อภิสมจาร ที่นำมาฝึกกาย วาจาของภิกษุให้ไปในทางที่ดี

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้ความหมายของพระวินัยตามนัยต่างๆ ไว้ดังนี้

พุทธทาสภิกขุ ได้ให้ความหมายของพระวินัยว่า ตามรากศัพท์ของ นิ ธาตุในการนำไป จึงหมายถึง นำไปหมดไม่มีเหลือ นำไปอย่างวิเศษ นำไปทำให้พินาศ หมายถึงเอาความชั่วทางกาย วาจา รวมทั้งกิเลสออกเสียได้จนสิ้นเชิง^๔

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของพระวินัยว่าหมายถึงประมวลบทบัญญัติหรือระเบียบแบบแผน เช่น อริยวินัย แปลว่า แบบแผนของพระอริยะ ระบบชีวิตหรือระบบการฝึกฝนอบรมของอารยชน เทียบได้กับคำว่า สุกตวินัย หมายถึง พระธรรมอันได้แก่

^๒ สมผล อื่นคำ, “การศึกษาวิเคราะห์วิธีระงับอธิกรณ์ตามพระวินัยปิฎก: ศึกษาตัวอย่างจากกรณีพระนิกร ธมฺมวาทิ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^๓ มหามกุฏราชวิทยาลัย, *สมันตปสาทิกา ภาค ๑-๒*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗.

^๔ พุทธทาสภิกขุ, *ตามรอยพระอรหันต์*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๖.

พรหมจรรย์ คือหลักการครองชีวิตอันประเสริฐ หรือพระพุทธศาสนา^๕ ตามความหมายนี้จะเห็นว่าพระวินัยมีความหมายครอบคลุมถึงบทบัญญัติที่ว่าด้วยแบบแผนปฏิบัติต่างๆ แห่งการครองชีวิตของชาวพุทธในทุกระดับ

ฉลาด บุญลอย ให้ความหมายว่า การขับไล่ กำจัด เลิกละ ทำลาย ถอนออก คือ การถอนซึ่งอัสมิมานะ ดังพระดำรัสว่า อกุสสาณํ ฌมานํ วินายย ฌมฺมิ เทเสมิ เราแสดงธรรมเพื่อการกำจัดสิ่งที่เป็นอกุศล รากวินโย โทสวินโย โมหวินโย การเลิก ละราคะ โทสะ โมหะ ให้สิ้นไป นอกจากนี้ ยังมีคำว่า โกธวินโย (กำจัดความโกรธ) อุปนาหวินโย (กำจัดความผูกโกรธ) ปิपाสวินโย (กำจัดความกระหาย) อิจฉาวินโย (กำจัดความอยาก) ในความหมายเดียวกัน^๖

แสวง อุดมศรี ให้ความหมายว่า สิกขาบท ธรรมานุญการปกครองที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมสงฆ์พิจารณาร่วมกันบัญญัติขึ้น เพื่อเป็นมาตรการควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาของพระสงฆ์ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ถ้าพระภิกษุรูปใดประพฤติล่วงละเมิด ก็จะได้รับโทษทั้งที่เป็นสถานหนักและเบาแตกต่างกันตามลักษณะของความผิดที่ได้กระทำลงไป^๗

ปิ่น มุทุกันต์ กล่าวว่า วินัยเป็นแบบของคน คนทุกคนที่ฟอร์มตัวอยู่ในวินัยแล้วเป็นคนดีทั้งนั้น ถ้ามาบั่นมาหลอมเข้าแบบเป็นพระพุทธรูปแล้วก็กลายเป็นของดีที่ทุกคนเคารพกราบไหว้ คนเราก็มีแบบของคนเรียกว่า วินัย วินัยจึงเป็นแบบที่บั่นหลอมคนให้เป็นคนดี^๘

แม่ชีเกษณา รักษาโฉม ได้สรุปความหมายของพระวินัยไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. พระวินัยเป็นจ้อบังคับที่ใช้ควบคุมความประพฤติของพระภิกษุในพระพุทธศาสนา

๒. พระวินัยเป็นกฎข้อบังคับที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ

๓. หากพระสงฆ์รูปใดทำผิดพระวินัย หรือฝ่าฝืนถือว่ามีความผิด (ต้องอาบัติ) และต้องถูกลงโทษ (ปรับอาบัติ) ตามที่บัญญัติไว้ในพระวินัย^๙

^๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕๒.

^๖ ฉลาด บุญลอย, **ประวัติวรรณคดี ตอนที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๖), หน้า ๔๕.

^๗ แสวง อุดมศรี, **เอกสารประกอบการบรรยายพระวินัยปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๓.

^๘ ปิ่น มุทุกันต์, **มงคลชีวิต ภาคที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๒), หน้า ๓๗๙.

^๙ อ่างใน พระมหาพิชัย ธาราวุฒิ, “พฤติกรรมกาปฏิบัติตามพระวินัยของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นและวิทยาลัยสงฆ์เลย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

โดยสรุปแล้ว พระวินัยจึงหมายถึงระเบียบแบบแผนที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้เป็นข้ออนุญาตและไม่อนุญาตสำหรับพระภิกษุ เพื่อเป็นมาตรการสำหรับการขัดเกลากาย วาจาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และป้องกันความไม่ดีไม่งามในหมู่สงฆ์ เป็นกรอบแห่งการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อนำไปสู่เป้าหมายคือพระนิพพาน

๓.๑.๒ ความสำคัญของพระวินัย

การเข้าบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา เป็นการเข้ามาสู่ที่พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้ทุกคนได้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อเป้าหมายอันเดียวกัน อย่างเสมอเท่าเทียมกันบุคคลที่เข้ามาเป็นพระภิกษุแล้ว ย่อมละทิ้ง ชาติ โคตร ตระกูล ไว้เบื้องหลัง ทุกคนเสมอกันภายใต้พระวินัย บุคคลที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ จึงหล่อหลอมให้เป็นบุคคลรวมกลุ่มที่เรียกชื่อว่า สงฆ์ ซึ่งแปลว่า หมู่คณะ ในการรวมกลุ่มกันเช่นนี้ ย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องมีกฎเกณฑ์กติกา เพื่อให้เกิดผลร่วมกันทั้งในส่วนที่เป็นผลอันเป็นแนวทางในการฝึกอบรม กาย วาจา แล้วยังเพื่อให้เกิดผลต่อหมู่คณะ และการแพร่หลายแห่งพระธรรมวินัย เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การบัญญัติสิกขาบทในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธเจ้านั้น ก็เพื่อที่จะให้เกิดผลประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ^{๑๐}

๑. เพื่อให้สงฆ์มีความเห็นดี เห็นงาม ร่วมกันในการแก้ปัญหา และทำกิจกรรมต่าง ๆ ของสงฆ์ (สงฆสมุฏฐาย)
๒. เพื่อการเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของภิกษุสงฆ์ (สงฆผาสุกตาย)
๓. เพื่อกำราบบุคคลที่ไร้ยางอาย มีนิสัยดื้อด้าน (ทุมมงฺกุลํ บุคคลานํ นิคฺคหยา)
๔. เพื่อให้ภิกษุผู้เคร่งครัดในศีลอย่างสุจริตใจ ได้ประพฤติ ปฏิบัติ พรหมจรรย์อย่างเป็นสุข ไร้กังวล (เปสฺสานํ ภิกฺขุณํ ผาสฺวิหาราย)
๕. เพื่อระงับความเสื่อมเสียที่จะบังเกิดต่อพระสงฆ์ในปัจจุบัน (ทิฏฐธมฺมิตานํ อาสวานํ สวํราย)
๖. เพื่อระวังป้องกัน ไม่ให้เกิดเสียหายต่อหมู่สงฆ์ในอนาคต (สมฺปรายิทานํ อาสวานํ ปฏฺิฆาตาย)
๗. เพื่อให้บุคคล ทั้งยังไม่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นความเลื่อมใสศรัทธาขึ้น (อปฺปสนฺนนานํ ภิกฺขุโยภาวาย)
๘. เพื่อให้บุคคลที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว มีความความเลื่อมใสศรัทธาหนักแน่นยิ่งขึ้นไป (ปสนฺนนานํ ภิกฺขุโยภาวาย)

^{๑๐} วิมหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

๙. เพื่อให้หลักพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หยั่งรากฝังลึกในจิตใจของประชาชนสืบไปตลอดกาลนาน (สทธมมฏฐิติยา)

๑๐. เพื่อความตั้งมั่นของพระสัทธรรม ให้พระวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นแบบแผนที่งดงามตลอดไป (วินยานุคคหยา)

ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ข้อที่ ๑ และ ๒ จัดว่าเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวม ข้อที่ ๓ และ ๔ จัดว่าเป็นประโยชน์ส่วนบุคคล ข้อที่ ๕ และ ๖ เพื่อความสะอาดและความบริสุทธิ์ทั้งที่ของส่วนตัวและส่วนรวม ข้อที่ ๗ และ ๘ เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนโดยทั่วไป ข้อที่ ๙ และ ๑๐ เพื่อประโยชน์คือความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา^{๑๑} อำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ จะสนับสนุนซึ่งกันและกันอยู่ในตัวพระราชาธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตยาโน) มีความเห็นว่า อำนาจประโยชน์ทั้ง ๑๐ ประการนี้ เป็นปัจจัยของกันและกัน (อัญญมัญญปัจจัย) คือเพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ หมายถึง สงฆ์เห็นชอบ เห็นดีเห็นงามร่วมกันโดยไม่มีผู้ใดคัดค้าน การบัญญัติสิกขาบทของพระพุทธองค์นั้น ได้รับความเห็นชอบจากสงฆ์ทุกครั้ง ดังนั้น จึงเริ่มจากสงฆ์ เมื่อมีความปรองดองสามัคคีกลมเกลียวกัน จึงเกิดความผาสุกในสงฆ์สามารถหรือการาภิษุที่ไม่รู้จักอายให้อยู่ได้อย่าง เกิดความผาสุกในเหล่าภิกษุผู้มีศีลตั้งงามเป็นพลังใจในงานต่อสู้ และกำจัดกิเลส ทำให้เกิดความเลื่อมใสกับประชาชน เกิดความเจริญรุ่งเรืองกับพระพุทธศาสนา เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ และเป็นการสนับสนุนพระวินัยให้หนักแน่น

อำนาจประโยชน์แห่งการบัญญัติสิกขาบทแต่ละข้อละล้วนมีความสำคัญและส่งเสริมกัน หากบกพร่องในข้อใดข้อหนึ่งจะเกี่ยวโยงไปยังข้ออื่นๆ เช่น เมื่อภิกษุไม่เคารพพระวินัย จะกระทบกระเทือนถึงความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ฉะนั้นหน้าที่ของพระภิกษุ ประการแรก คือ การรักษาศีล ประพฤติในสิ่งที่ตั้งงาม มิใช่เพื่อหวังชื่อเสียงและลาภสักการะ แต่เพื่อประโยชน์สุขของตนเอง คือ การฝึกฝนขัดเกลาตนเองให้สะอาดบริสุทธิ์ทั้งร่างกายและจิตใจ การรักษาศีล รักษาวินัย มิใช่เฉพาะแต่พระภิกษุปุถุชนเท่านั้น แม้พระอริยสงฆ์ ซึ่งหมดกิเลสโดยสิ้นเชิงแล้ว ทั้งนี้เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีงาม เพื่อเชิดชูความดีความงามเป็นการอนุเคราะห์พระวินัย หรือเป็นการเคารพพระวินัยนั่นเอง หน้าที่ของพระภิกษุประการที่สอง คือ การปฏิบัติเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นและส่วนร่วม ได้แก่สงฆ์ พระศาสนา และประชาชนซึ่งอาศัยความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน ในขณะเดียวกัน ประชาชนเมื่อเกิดความเลื่อมใสศรัทธา จิตใจก็ผ่องใสเบิกบาน อำนวยกับการเข้าถึงธรรม มิใช่อาศัยความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน เพื่อมุ่งประโยชน์สุขที่พึงมีแก่ตน แต่ต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขต่อเขาเอง ต่อสงฆ์ และพวกพระพุทธศาสนาโดยรวม

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒๘๗-๒๘๘.

๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับสิกขาบท

สิกขาบทเป็นส่วนหนึ่งของพระวินัย เป็นข้อบังคับตามพระวินัย เมื่อเปรียบเทียบกับกฎปกครองของบ้านเมือง พระวินัยเปรียบเป็นชื่อของรัฐธรรมนูญ สิกขาบทเปรียบเป็นชื่อของข้อบังคับในแต่ละมาตราที่บังคับใช้ สิกขาบทที่มาในพระวินัยนั้น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ความหมายของสิกขาบท

คำว่า สิกขาบท เป็นคำบาลีด้วยคำ ๒ คำ คือ สิกขา ที่แปลว่า การศึกษาการฝึกหัด กับคำว่า บท ที่แปลว่า ข้อ หรือเรื่อง เพราะฉะนั้น คำว่า สิกขาบทจึงมีความหมายตามตัวอักษรว่า ข้อหรือเรื่องที่พึงศึกษาอบรม

ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา ได้ให้ความหมายของสิกขาบท (สิกขาปาที) ดังนี้ “ที่ได้ชื่อว่า สิกขา เพราะอรรถว่า เป็นคุณชาติอันบุคคลพึงศึกษา ที่ได้ชื่อว่า บท เพราะอรรถว่า เป็นทางเป็นเครื่องอันบุคคลพึงถึง ทางเป็นเครื่องอันบุคคลพึงถึงแห่งสิกขายังมีความหมายที่น่าสนใจ อุบายแห่งความได้สิกขา” สิกขาบทยังมีความหมายที่น่าสนใจ และใกล้เคียงกับข้างต้นคือ “เพราะเป็นทางเครื่องถึงแห่งธรรม คือ ศีล วิปัสสนา ญาณ และมรรค”

ทองสิบ ศุภะมาร์ค ได้อธิบายคำว่า สิกขาบท ว่า หมายถึง “ข้อควรที่ศึกษา” ข้อที่ศึกษา หมายถึงไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา หรือเรียกว่า อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา อธิปัญญาสิกขา

ความหมายของสิกขาบทตามที่กล่าวมาพอสรุปได้ คือ ข้อที่ภิกษุควรศึกษา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหนทางนำไปสู่ มรรคผล ความส่ำรวม กาย วาจา ให้เรียบร้อยชื่อว่า ศีลความรักษาคิดมั่นชื่อว่า สมาธิ ความรอบรู้ชื่อว่า ปัญญา โดยนัยความหมายที่อ้างถึงนั้น สิกขาบทจึงเป็นแบบฝึกฝนและฝึกหัดความประพฤติ โดยฝึกกาย วาจา ในทางตรง และการฝึกใจในทางอ้อม สำหรับพระภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อการบรรลุถึงจุดหมายสูงสุด

๓.๒.๒ ความสำคัญของสิกขาบท

สิกขาบท หรือบัญญัติข้อหนึ่งๆ ในพระวินัย เป็นข้อที่บุคคลที่บวชเป็นพระภิกษุ ต้องยึดถือเป็นแนวทางในการศึกษา ฝึกฝน อบรม เพื่อพัฒนา กาย วาจา ใจ ให้เป็นไปเพื่อชำระอาสวกิเลสที่มีอยู่ให้หมดสิ้นไป และปิดกั้นไม่ให้เกิดอาสวกิเลสขึ้นใหม่ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ทรงอธิบายว่า มาจากคำว่า สิกขา แปลว่า ศึกษา คำว่า บท แปลว่า ทาง รวมความแล้วแปลว่า ทางแห่งการศึกษา^{๑๒}

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), *ศีลในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๖.

สิกขาบทแต่ละข้อก็คือ บทฝึกหัดที่พระพุทธเจ้าได้กำหนดวางไว้เพื่อให้เหล่าสาวได้ฝึกฝนอบรมกาย วาจา ใจ ของตน เปรียบเสมือนแบบฝึกหัดของครูที่ให้นักเรียนจึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งยวดที่พระภิกษุผู้มีเจตนาแน่วแน่ที่จะเข้าถึงพระนิพพาน ต้องยึดถือปฏิบัติให้เป็นไปตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ การเคารพในข้อที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ก็เหมือนกับศิษย์ที่ทำแบบฝึกหัดที่ครูสั่ง เพราะครูผู้สั่งสอนย่อมที่จะจะตระหนักรู้ดีว่า แบบฝึกหัดแต่ละบทจะทำให้ผู้ศึกษารู้ และเข้าใจประเด็นต่าง ๆ ได้ อีกทั้งยึดถือปฏิบัติตามสิกขาบทนี้ ยังเป็นเครื่องตรวจสอบความเจริญก้าวหน้าแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ เพราะตัวสิกขาบทจะเป็นตัวบ่งชี้แสดงว่า การประพฤติพรหมจรรย์ของแต่ละคนมีความบกพร่อง ดังพร้อย หรือสมบูรณ์มากขึ้นแค่ไหน ทั้งนี้ก็เปรียบได้กับการศึกษาทำแบบฝึกหัดได้หรือไม่ได้ จะเป็นคำตอบที่แต่ละคนรู้ได้ว่าตัวเองรู้หรือไม่รู้เรื่องที่ศึกษามา

๓.๒.๓ หลักการพื้นฐานในการบัญญัติสิกขาบท

ในระยะแรกของการประกาศศาสนา พระพุทธเจ้ายังไม่ได้บัญญัติสิกขาบท ด้วยเหตุพระภิกษุมีน้อย ลากสักการะยังไม่มาก ดังที่ตรัสสอบพระสารีบุตร ซึ่งกราบทูลขอให้บัญญัติสิกขาบทว่า

จงรอไปก่อนเถิดสารีบุตร ตถาคตรู้เวลาในเรื่องที่จะบัญญัติสิกขาบทนั้น ศาสดาจะยังไม่บัญญัติสิกขาบทแก่สาวก ไม่ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดง ตลอดเวลาที่ยังไม่เกิดอาสวัฏฐานิยธรรม^{๑๓} บางอย่างในสงฆ์ เมื่อเกิดอาสวัฏฐานิยธรรมบางอย่างในสงฆ์ ตถาคตจึงจะบัญญัติสิกขาบท จะยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงแก่สาวก เพื่อขจัดธรรมเหล่านั้น^{๑๔}

ทั้งขณะนั้นพระสงฆ์ติดตามพระพุทธเจ้าล้วนเป็นพระอริยสงฆ์อย่างตามเป็นพระโสดาบัน ประกอบกับในระยะแรกบุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ต่างมีความชัดเจนในวัตถุประสงค์ของการบวช และมีความเข้าใจในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อกำจัดกิเลสให้สิ้นไป

แต่ระยะต่อมา เมื่อคนเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น บุคคลบางกลุ่มบางพวก ขาดความรู้ความเข้าใจในวัตถุประสงค์แห่งการบวช และแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น จึงทำให้เกิดการประพฤติ ปฏิบัติ ที่ไม่เหมาะสมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์แห่งการบวช จึงเป็นเหตุที่ทำให้พระพุทธองค์ทรงปรารถนาเอาการประพฤติที่ไม่เหมาะสมนั้น มาเป็นเหตุอ้างแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น เพื่อให้ภิกษุรูปอื่นๆ ยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อฝึกฝนอบรมให้บรรลุเป้าหมายแห่งการบวช เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว การปฏิบัติสิกขาบทก็เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้

^{๑๓} อาสวัฏฐานิยธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งอาสวะ ความชั่วต่างๆ เช่น การกล่าวให้ร้ายคนอื่น ความเดียดร้อ และ การจองจำ

^{๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๑/๑๓.

พระภิกษุประพตติ ปฏิบัติ นอกทางอันจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการเข้าถึงเป้าหมายแห่งการบวช แม่ชี กฤษณา รักษาโฉม ได้สรุปเหตุผลของการบัญญัติสิกขาบทได้ ๕ ประการ คือ

๑. สังคมสงฆ์ตั้งได้เป็นระยะเวลายาวนานพอสมควร
๒. สังคมสงฆ์ขยายใหญ่ขึ้น
๓. มีผลประโยชน์มากขึ้น
๔. มีผู้ทรงความรู้มากขึ้น
๕. มีผู้ประพตติให้เป็นที่เสื่อมเสีย^{๑๕}

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงประมวลเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดการบัญญัติสิกขาบทไว้ได้ถึง ๘ ข้อ คือ

๑. เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นการเหยียดหยันจนถึงได้รับอาญาแผ่นดินชั้นร้ายแรง เช่น การลักการฆ่ามนุษย์ เป็นต้น
๒. เพื่อป้องกันการหลอกลวงเลี้ยงซีฟ เช่น อวดตริมนุสสรธรรม คือ อวดมรรคผล เพื่อลากสักการะ และชื่อเสียง เป็นต้น
๓. เพื่อป้องกันไม่ให้คนดูร้าย เช่น ไม่ให้ด่ากัน ตีกัน เป็นต้น
๔. เพื่อป้องกันไม่ให้คนประพตติเลว เช่น ห้ามพูดปด พูดส่อเสียด และห้ามเสพสุรา เป็นต้น
๕. เพื่อป้องกันความประพตติเสียหาย เช่น ห้ามแอบฟังความ เป็นต้น
๖. เพื่อป้องกันชุกชน เช่น ห้ามจีกัน ห้ามเล่นน้ำ ห้ามช้อนของเพื่อล้อเล่น เป็นต้น
๗. เพื่อรักษาประเพณีในครั้งนั้น เช่น ห้ามขุดดิน ห้ามตัดไม้ เป็นต้น
๘. เพื่อตรงตามธรรมเนียมการบวช เช่น ห้ามฉันทเวลาวิกาล หรือต้องได้รับประเคนเสียก่อน เป็นต้น

จากหลักการพื้นฐานในการบัญญัติสิกขาบทตามที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงประมวลไว้นี้ พอสรุปได้ว่า สิกขาบทเป็นข้อกำหนดทางกาย วาจา ที่กำหนดขึ้นรองรับหลักการเพื่อป้องกันกิเลสที่จะเกิดขึ้น และขจัดกิเลสที่มีอยู่ให้หมดไป เช่น การห้ามลักขโมย ห้ามหลอกลวงเลี้ยงซีฟ เป็นเรื่องของความโลภ ความอยาก การห้ามฆ่ามนุษย์และสัตว์ ห้ามด่ากัน ห้ามทุบตีทำร้ายร่างกายกัน เป็นเรื่องของโทสะ ความคิดประทุษร้ายอาฆาตพยาบาท การห้ามดื่มสุรา ห้ามอวดอุตริมนุสสรธรรมเพื่อชื่อเสียงเกียรติยศ ห้ามทำนายทายทักโชค เคราะห์ ชะตาราตี เป็นเรื่อง

^{๑๕} แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของพระวินัยธรในพระวินัยปิฎก: ศึกษาเฉพาะกรณีพระอุบาลีและพระปฎาจารย์เถรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๓

ของโหมะ ความหลง ความมกมาย การขัดความโลภการขัดความโลภ ความโกรธ ความหลงให้เบาบางลงหรือให้หมดไปจึงเป็นหลักการสำคัญในการบัญญัติสิกขาบท และเป็นเป้าหมายของการประพฤติพรหมจรรย์

๓.๒.๔ กระบวนการบัญญัติสิกขาบท

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงกระบวนการการบัญญัติสิกขาบทไว้ ดังนี้

๑. เมื่อใดความเสียหาย หรือมีเหตุเกิดขึ้นแล้ว ตรัสสั่งให้ประชุมสงฆ์ ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทุลรับ แล้วทรงชี้แจงโทษของการกระทำนั้น เสร็จแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาข้อนั้นๆ ขึ้นไว้ เช่น พระสุทินเสพเมณุกับภรรยาเก่าที่ตามข้อร้องของบิดามารดา เพื่อต้องการผู้สืบสกุล การกระทำของพระสุทิน ได้รับการติเตียนจากหลายฝ่าย ท่านเองก็เกิดความไม่สบายใจคิดมากจนผ่ายผอม เมื่อเรื่องเข้าสู่พุทธสำนัก พระพุทธเจ้าทรงดำหนิเป็นอันมาก ประกาศให้สงฆ์ทราบ สงฆ์ยอมรับแล้วทรงบัญญัติสิกขาบทปฐมปาราชิก คือ ภิกษุเสพเมณุธรรมเป็นปาราชิกหาสังวาสไม่ได้

๒. ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่จะเพิ่มขึ้นหรือแก้ไขให้เหมาะสมกับที่จะประพฤติดได้ ถ้าหละหลวมนักก็แก้ไขให้รัดกุมขึ้น ถ้าตึงนักก็แก้ไขให้หย่อนลงมา เช่น ห้ามภิกษุเก็บอติเรกจีวรไว้เกิน ๑๐ วัน ต่อมาภายหลังจึงเพิ่มข้อสิกขาบทขึ้นอีกว่าอติเรกจีวรนั้นให้วิกัป คือทำให้เป็นสองเจ้าของเสียก่อนผู้รับวิกัปถอนวิกัปแล้วจึงยอมให้ได้ตลอดกาลไม่กำหนดเวลา

๓. ตั้งแล้วไม่เลิกถอน แต่เพิ่มอนุบัญญัติ พระบัญญัติหรือสิกขาบทที่ตั้งไว้ครั้งแรก เรียกว่า มูลบัญญัติไม่รัดกุมมีช่องโหว่ให้หลีกเลี่ยงได้ก็บัญญัติซ้ำเข้าไปอีกเรียกว่า “อนุบัญญัติ” เช่น ปฐมปาราชิกบัญญัติว่า “ภิกษุเสพเมณุธรรม เป็นปาราชิกหาสังวาสไม่ได้”^{๑๖} หลังจากทรงบัญญัติแล้ว มีภิกษุเสพเมณุกับลิงตัวเมีย พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วบัญญัติเพิ่มเป็น อนุบัญญัติว่า “อนึ่งภิกษุใดเสพเมณุธรรมโดยที่สุด แม้นในเดรัจฉานตัวเมียเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๑๗} การบัญญัติสิกขาบทไม่ได้บัญญัติไว้ล่วงหน้า ต่อเมื่อมีความผิดเกิดขึ้นแล้วจึงทรงบัญญัติขึ้นเพื่อให้บุคคลอื่นประพฤติดตาม เรียกความผิดที่เกิดขึ้นครั้งแรกว่ามูลบัญญัติ ยกโทษให้ภิกษุที่กระทำผิดเป็นมูลบัญญัติขึ้น ถือว่าเป็นภิกษุต้นบัญญัติ สิกขาบทแต่ละข้อจะมีระวางโทษไว้ หากฝ่าฝืนก็ปรับโทษตามที่ระบุไว้นั้น สิกขาบทเมื่อบัญญัติขึ้นแล้วไม่ยกเลิก มีแต่จะเพิ่มเติมเข้าไปเพื่อให้ชัดเจนและรัดกุมขึ้นสิกขาบทที่บัญญัติครั้งแรกเป็นสิกขาบทมูลบัญญัติ เมื่อเพิ่มเติมเข้าไปอีกเรียกว่า อนุบัญญัติ รวมมูลบัญญัติและอนุบัญญัติเข้าด้วยกันเป็นสิกขาบท บางสิกขาบทมีหลายอนุบัญญัติก็มี เช่น สิกขาบทปารามคณะ

^{๑๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

^{๑๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๒/๓๑.

โทษนะ คือ รับนิมนต์ออกชื่อของกินแล้วฉนั้นเป็นหมู่ ทรงผ่อนให้ตามคราว เช่น ในเวลาเจ็บไข้ ในฤดู
จ্বর ในการทำจ্বর ในเวลาเดินทาง ในคราวอัศจรรย์ หรือในคราวนิมนต์ของพวกสมณะด้วยกัน เป็นต้น

๓.๒.๕ อาบัติ

อาบัติ แปลตามพยานะว่า ความต้องหรือการต้อง^{๑๘} คือ โทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด
สิกขาบทหรือข้อห้ามแห่งพระภิกษุ^{๑๙} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้
ความหมายอาบัติว่า คือ กิริยาที่ล่วงละเมิดพระบัญญัติ^{๒๐} และมีโทษเหนือตนอยู่^{๒๑} นอกจากนี้ ใน
การต้องอาบัตินั้นไม่ได้เกิดจากการที่ภิกษุประพฤติล่วงละเมิดสิกขาบทแต่เพียงประการเดียวเท่านั้น
แต่ยังอาจเกิดจากไม่กระทำตามสิกขาบทกำหนดเอาไว้อีกด้วยก็ได้ เช่น สิกขาบทที่ ๘ สุราปานวรรคที่
๖ ความว่า “ก็ภิกษุได้จ্বরใหม่ พึงใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิดอย่างใดอย่างหนึ่งคือ สีเขียว สีตม หรือ
สีดำคล้ำ มาทำให้เสียสี ถ้าภิกษุไม่ใช้วัตถุที่ทำให้เสียสี ๓ ชนิด อย่างใดอย่างหนึ่ง มาให้เสียสี ใช้สอย
จ্বরใหม่ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๒๒}

อาบัติหรือความผิดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบทนั้น มีความหนักเบาแตกต่างกันไป
ตามแต่ความผิดประเภทต่างๆ ซึ่งมี ๗ ประเภท ได้แก่

๑. ปาราชิก แปลว่า พ่ายแพ้แล้ว, ผู้พ่าย หรือยังผู้ต้องให้พ่าย^{๒๓} คือ โทษที่ปรับแก้ภิกษุที่
ละเมิดสิกขาบทหมวดปาราชิก ๔ ข้อโดยให้พ้นจากสถานะการเป็นภิกษุอีกต่อไป ขาดจากการเป็น
ภิกษุทันทีที่ทำผิด หรือกระทำความผิดเป็นที่สุดตามที่พระวินัยระบุ ต้องหมดสภาพความเป็นภิกษุ
และต้องลาสิกขาแต่เพียงสถานเดียว ตลอดจนไม่สามารถกลับมาอุปสมบทเป็นภิกษุได้อีก จัดว่าเป็น
ครุกาบัติ คือ โทษที่หนักที่สุดที่และแก้ไขไม่ได้หากเปรียบเทียบกับกฎหมายทางโลก ก็เทียบได้กับโทษ
ประหารชีวิตนั่นเอง อาบัติในหมวดนี้ เช่น “ภิกษุใด ไม่รู้ยัง กล่าวอวดอุตริมนุสสธรรม...ภิกษุนี้เป็น
ปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๒๔} อนึ่ง ในสมัยโบราณ คนทั่วไปจะเรียกภิกษุที่ต้องอาบัติปาราชิกว่า “สมิ”^{๒๕}

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐๙.

^{๑๙} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, (กรุงเทพมหานคร: อักษร
เจริญทัศน์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๐๐.

^{๒๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑๑.

^{๒๑} วิมหา. (ไทย) ๒/๓๖๘/๔๙๑.

^{๒๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๒๗.

^{๒๓} วิมหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๑๘๒.

^{๒๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๗๗๔.

๒. สังฆาติเสส แปลว่า ความละเมิดมีสงฆ์ในกรรมเบื้องต้น และกรรมอันเหลืออธิบายว่า สงฆ์เป็นผู้ปรับโทษให้อยู่ สงฆ์เองเป็นผู้ระงับอาบัติ^{๒๕} หมายความว่า เป็นกองอาบัติที่จะต้องอาศัยสงฆ์เท่านั้น ในการที่จะออกจากอาบัตินี้ นับตั้งแต่ขั้นตอนการขอยุ่ปริวาส การประพฤติมานัต จนถึง การอัฏฐาน ซึ่งอาบัตินี้สำหรับปรับโทษในหมวดสังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท

๓. ฤทธัจจย แปลว่า ความล่วงละเมิดที่หาย^{๒๖} จัดว่าเป็นอาบัติที่มีโทษหนักรองจาก สังฆาติเสส อาบัติประเภทนี้จัดว่าเป็นอาบัติโดยอ้อม ใช้ปรับโทษใน ๒ กรณีได้แก่^{๒๗}

๓.๑ ปรับโทษภิกษุที่กระทำความผิดในสิกขาบทหมวดปาราชิกหรือสังฆาติเสส แต่การ กระทำความผิดนั้นยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ เช่น ในตติยปาราชิกกล่าวว่า ภิกษุจงใจฆ่ามนุษย์ถึงแก่ความ ตาย ต้องอาบัติปาราชิก แต่ถ้าไม่ตายก็ต้องอาบัติฤทธัจจย เพราะความผิดนั้นยังไม่สมบูรณ์

๓.๒ ปรับโทษภิกษุที่ละเมิดสิกขาบทหมวดปาราชิกหรือสังฆาติเสส แต่วัตถุแห่ง อาบัติที่ถูกล่วงละเมิดนั้น มิใช่วัตถุแห่งอาบัติปาราชิกหรือสังฆาติเสส เช่น ในสิกขาบทปาราชิกข้อที่ ๓ กล่าวว่า ภิกษุจงใจฆ่ามนุษย์ถึงแก่ความตาย ต้องอาบัติปาราชิก แต่ถ้าภิกษุที่มีวิชาอาคมได้ใช้วิชานั้น ฆ่ายักษ์ถึงแก่ความตาย อย่างนี้ก็ต้องอาบัติฤทธัจจย เพราะวัตถุแห่งอาบัตินั้นไม่ใช่มนุษย์ แต่เป็น อมมนุษย์ เป็นต้น ส่วนการแก้ไขออกจากอาบัติประเภทนี้สามารถทำได้โดยวิธีการปลงอาบัติ คือ แสดง ความผิดของตนหรือประจานความผิดของตนแก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งก็ได้ (ปลงอาบัติ)

๔. ปาจิตตีย์ แปลว่า การละเมิดอันยังกุศล (ความดี) ให้ตก^{๒๘} อาบัตินี้มีโทษหนักรอง มาจากอาบัติฤทธัจจย จัดว่าเป็นอาบัติโดยตรง แบ่งออกเป็น ๒ ชนิด ได้แก่

๔.๑ นิสสัคคียปาจิตตีย์ คือ อาบัติปาจิตตีย์อันทำให้ต้องสละสิ่งของ ภิกษุต้องอาบัติ ชนิดนี้ ต้องสละสิ่งของที่ทำให้ต้องอาบัตินั้นเสียก่อนจึงจะปลงอาบัตินั้น อาบัติปาจิตตีย์ชนิดดังกล่าว จะมีวัตถุสิ่งของเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น จีวร บาตร เงินทอง เป็นต้น ดังนั้น เวลาก่อนปลงอาบัติ ประเภทนี้จะต้องสละสิ่งของที่ทำให้เป็นอาบัตินั้นก่อน แล้วจึงจะปลงอาบัติได้ เช่น ในสิกขาบทที่ ๑ จีวรวรรค ระบุว่า “ภิกษุใดทรงอดิเรกจีวร ต้องอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์”^{๒๙} อาบัตินี้ใช้สำหรับ ปรับโทษในหมวดนิสสัคคียปาจิตตีย์ ซึ่งมีจำนวน ๓๐ สิกขาบท

^{๒๕} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๕๕.

^{๒๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๘๘.

^{๒๗} รังสรรค์ สว่างศรี, “ความเอื้อเฟื้อในพระวินัยของพระสงฆ์ไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ใน กรุงเทพมหานครและจังหวัดหนองคาย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๒๙.

^{๒๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๘๑.

^{๒๙} วิมहा. (ไทย) ๒/๔๖๐/๒.

๔.๒ สุทธิกปาจิตติย (มักเรียกสั้นๆ ว่า ปาจิตติย) แปลว่า อาบัติปาจิตติยล้วน เป็นอาบัติปาจิตติย ที่สามารถปลงอาบัติได้เลย โดยไม่ต้องสละสิ่งของก่อนดังข้อ ๔.๑ เช่น ในสิกขาบทที่ ๗ ปาจิตติย มุสาวาทวรรค กล่าวว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตติย เพราะกล่าวเสียดสี”^{๓๐} อาบัตินี้ใช้สำหรับปรับโทษในหมวดปาจิตติย ซึ่งมีจำนวน ๙๒ สิกขาบท

๕. ปาฏิเทสนียะ แปลว่า จะพึงแสดงคืน หมายความว่า ภิกษุต้องอาบัตินี้แล้ว จะแสดงอาบัติ โดยระบุว่า (คำแปลภาษาไทย) “แน่ะเธอ ฉันต้องธรรมที่น่าติ ไม่เป็นสบาย ควรจะแสดงคืน พวกฉันแสดงคืนธรรมนั้น”^{๓๑} เป็นอาบัติโดยตรงที่มีโทษหนักรองจากปาจิตติย แก้ไขอาบัติได้ด้วยการแสดงความผิดของตน อาบัตินี้ใช้สำหรับปรับโทษในหมวดปาฏิเทสนียะซึ่งมี ๔ ข้อ

๖. ทุกกฏ คือ ทำชั่ว ทำไม่ดี เป็นอาบัติโดยอ้อมที่มีโทษหนักรองมาจากปาฏิเทสนียะ ใช้ปรับอาบัติโดยอ้อม ในกรณีที่ภิกษุละเมิดสิกขาบทในหมวดที่มีโทษหนักกว่าทุกกฏ แต่วัตถุหรือความผิดยังไม่สมบูรณ์พอที่จะปรับโทษได้อย่างเต็มที่ เช่น ในสิกขาบทที่ ๒ หมวดสังฆาภิเสก ระบุว่า “ภิกษุใดถูกราชครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับมาตุคาม คือ จับมือ จับช่องผมหรือลูบคลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นสังฆาภิเสก”^{๓๒} แต่ถ้าจับต้องกายผู้ชายก็ต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๓} เป็นต้น หรือ การละเมิดในสิกขาบทในส่วนของอภิสมาจาร ทั้งในสิกขาบทในหมวดเสขียวัตถ ๗๕ ข้อ ซึ่งเป็นสิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ และสิกขาบทนอกพระปาฏิโมกข์ เช่น ห้ามการเรียนการสอนในวิชาโลกยาศะ (วิชาทางโลกที่ทำให้ธรรมวินัยไม่เจริญไพบูลย์) และดิรัจฉานวิชา ภิกษุรูปใดฝ่าฝืนต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๔} เป็นต้น ส่วนการแก้ไขอาบัติทำได้โดยแสดงความผิดของตนต่อหน้าภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

๗. พุทธาสิต คือ พูดไม่ดี คำชั่ว คำเสียหาย เป็นอาบัติเบาที่สุดที่เกี่ยวกับคำพูดอย่างเดียว^{๓๕} และเป็นอาบัติที่ปรับโดยอ้อม ใช้สำหรับปรับโทษภิกษุที่ละเมิดสิกขาบทที่ ๒ มุสาวาทวรรค หมวดปาจิตติย แต่ความผิดยังไม่สมบูรณ์เต็มที่ ยังไม่ถึงปาจิตติย โดยสิกขาบทดังกล่าวระบุว่า “เป็นปาจิตติย ในเพราะโอสมสวาท” แต่ภิกษุพูดล้อเล่นกับอุปัชฌาย์ (ภิกษุหรือภิกษุณี) และอนุปัสสัมบัน

^{๓๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๑๔/๒๐๑.

^{๓๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, วินัยมุข เล่ม ๑, หน้า ๑๙๔.

^{๓๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๐๗/๒๙๓.

^{๓๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๗๓/๒๙๖.

^{๓๔} พระครูสมุห์อินทร์วงศ์ อัสสรภาณี, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องดิรัจฉานวิชาในพระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๐.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

(ขรราวาส, สามเณร เป็นต้น) ก็ต้องอาบัติพุทฺธภาสิต^{๓๖} อาบัติพุทฺธภาสิตนี้ ใช้ปรับโทษในสิกขาบทดังกล่าวเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ส่วนการแก้ไขอาบัติทำได้โดยการแสดงความผิดของตนต่อหน้าภิกษุอื่น

๓.๓ อาบัติที่เกี่ยวกับสตรีในภิกขุปาติโมกข์

ภิกขุปาติโมกข์ หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลายหรือศีลของพระภิกษุสงฆ์ จัดเป็นจาริตศีล คือ ระเบียบปฏิบัติตามแบบอย่าง que พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติมาในระยที่ ยังไม่มีพระพุทธานุญาตให้พระสงฆ์สวดภิกขุปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนใน ๒๐ พรรษาแรกพระพุทธเจ้าทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์เองทุกกึ่งเดือน^{๓๗}

อาบัติที่เกี่ยวกับสตรี^{๓๘} ในภิกขุปาติโมกข์มี ๓ อาบัติ คือ ปาราชิก สังฆาติเสส และปาจิตติยมีทั้งหมด ๙ สิกขาบท มีรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๑ อาบัติที่เกี่ยวกับสตรีในหมวดปาราชิก

ปาราชิก หมายถึง เป็นผู้ฟ่ายแพ้ ถึงความฟ่ายแพ้ คือ เป็นผู้เคลื่อน พลัดตก เหนห่างจากพระสัทธรรม^{๓๙} เป็นชื่ออาบัติหนักที่ภิกษุต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นภิกษุ, เป็นชื่อบุคคลผู้ฟ่ายแพ้ คือ ต้องอาบัติปาราชิกที่ทำให้ขาดจากความเป็นภิกษุ, เป็นชื่อสิกขาบท ที่ปรับอาบัติหนักขึ้นขาดจากความเป็นภิกษุมิ ๔ อย่าง คือ เสพเมถุน ลักของเขา ข่มมนุษย์ อวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่มีในตน^{๔๐} ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมาย ปาราชิก หมายถึง ชื่ออาบัติที่หนักที่สุดในพระวินัย เมื่อภิกษุล่วงละเมิดแม้เพียงข้อใดข้อหนึ่งต้องขาดจากความเป็นภิกษุทันที บวชเป็นภิกษุอีกต่อไม่ได้ มี ๔ ข้อ คือ ๑. เสพเมถุน ๒. ลักทรัพย์ ๓. ข่มมนุษย์ ๔. อวดอุตริมนุสธรรม^{๔๑}

พระวินัยที่เกี่ยวกับสตรีในหมวดปาราชิกมีจำนวน ๑ สิกขาบท ในปาราชิกกัณฑ์สิกขาบทที่ ๑ ที่มาของการบัญญัติพระวินัยนี้คือ ในสมัยพุทธกาล ณ หมู่บ้านกลันทคาม มีลูกชายของเศรษฐีชื่อว่า

^{๓๖} เช่นใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๔/๒๒๓.

^{๓๗} พระบุญเกิด อธิมนโต (ชูปตร), “การศึกษาภิกขุปาฏิโมกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

^{๓๘} สตรีในงานวิจัยนี้หมายถึงเฉพาะสตรีที่เป็นมาตุคามเท่านั้น ไม่รวมถึงภิกษุณี

^{๓๙} สารตถ.ฎีกา. ๒/๕๕/๑๐๓-๑๐๔.

^{๔๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๑๖๙.

^{๔๑} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๒). หน้า ๖๙๗.

สุทิน ได้มีโอกาสฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าจึงเกิดความเลื่อมใสและต้องการที่จะออกบวชเป็นภิกษุเพื่อรักษาพรหมจรรย์ จึงได้ขออนุญาตจากบิดามารดา และได้บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ต่อมาบิดามารดาของพระสุทินได้ขอให้พระสุทินลาสิกขา เพื่อรับสืบทอดมรดกและสมบัติของตระกูล แต่พระสุทินไม่มีความต้องการในสมบัติเหล่านั้น เพราะมีความพอใจในการประพฤติพรหมจรรย์ แม้พระสุทินจะปฏิเสธยังไปบิดามารดาก็ยังคงอ้อนวอนพระสุทิน และได้ให้ลูกสะใภ้ อดีตภรรยาของพระสุทินมาอ้อนวอน เพื่อให้พระสุทินนั้นลาสิกขา สร้างผู้สืบเชื้อสายแก่ตระกูล จนในที่สุดพระสุทินเกิดความใจอ่อน จึงได้มีการเสพเมถุน^{๔๒} กับภรรยาของตนถึง ๓ ครั้ง หลังจากนั้นพระสุทินเกิดเดือดร้อนเป็นทุกข์ ต่อมาเนื้อความดังกล่าวจึงได้ทราบไปถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๔๓} พระพุทธองค์ทรงตำหนิพระสุทินว่า

โมฆบุรุษ เธอสอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี สอดองคชาตเข้าปากงูเห่าเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี สอดองคชาตเข้าหลุมถ่านไฟเสียยิ่งดีกว่าสอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรีเพราะอะไรเล่า เพราะผู้สอดองคชาตเข้าปากอสรพิษร้ายเป็นต้น ฟังถึงความตายหรือทุกข์ปางตายเพราะการกระทำนั้นเป็นเหตุ หลังจากตายแล้วก็ไม่ต้องไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ส่วนผู้สอดองคชาตเข้าองค์กำเนิดสตรี หลังจากตายแล้วต้องไปบังเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก

โมฆบุรุษ ในการที่เธอเสพอสัทธิธรรม ซึ่งเป็นประเพณีของชาวบ้าน มารยาทของคนชั้นต่ำ กิริยาชั่วหยาบ มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับ ต้องทำกันสอง ต่อสองนี้มีโทษมาก เธอเป็นคนแรกที่ก่อกุศลธรรมก่อนใครๆ การทำอย่างนี้ได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริง กลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป^{๔๔}

ดังนั้นจึงมีพระบัญญัติสิกขาบทว่า “ก็ ภิกษุใดเสพเมถุนธรรม ภิกษุนั้นเป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^{๔๕} จากนั้นได้มีพระภิกษุกระทำผิดในวัดอื่นๆ อีก เช่น สัตว์เดรัจฉานตัวเมีย หุ่น ฯลฯ ดังกรณีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ในมหาวิภังค์ เรื่องลิงตัวเมีย มีเนื้อความว่า

สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งให้อาหารเลี้ยงลิงตัวเมียในป่ามทวัน กรุงเวสาลีแล้วเสพเมถุนธรรม กับนางลิงนั้น ครั้นเวลาเช้า เธอครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรไปบิณฑบาตในกรุงเวสาลี ต่อมาภิกษุหลายรูปจาริกไปตามเสนาสนะ เดินผ่านไปทางที่อยู่ของภิกษุนั้น นางลิงเห็นภิกษุ

^{๔๒} เมถุนธรรม ได้แก่ อสัทธิธรรม ซึ่งเป็นประเพณีของชาวบ้านมารยาทของคนชั้นต่ำ กิริยาชั่วหยาบ มีน้ำเป็นที่สุด เป็นกิจที่จะต้องทำในที่ลับต้องทำกันสองต่อสอง นี้ชื่อว่าเมถุนธรรม วิ.มहा. (ไทย) ๑/๔๕/๔๒.

^{๔๓} ดูรายละเอียดใน วิ.มहा. (ไทย) วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

^{๔๔} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

^{๔๕} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

เหล่านั้นกำลังเดินมาแต่ไกลจึงตรงเข้าไปหาแล้วส่ายสะเอว แกว่งหาง โกงตะโพกขึ้น ทำท่าทางต่างๆ ต่อหน้าภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นจึงพากันสันนิษฐานว่า ภิกษุเจ้าถิ่นคงจะเสพเมถุนธรรมกับนางลิงตัวนี้แน่ แล้วแอบอยู่ ณ ที่กำบังแห่งหนึ่งจนกระทั่งภิกษุเจ้าถิ่นเที่ยวบิณฑบาตในกรุงเวสาลี แล้วถืออาหารบิณฑบาตกลับมา^{๔๖}

ขณะนั้นนางลิงได้เข้าไปหาภิกษุเจ้าถิ่นนั้น ครั้นภิกษุเจ้าถิ่นฉันบิณฑบาตนั้นส่วนหนึ่งแล้วได้แบ่งอีกส่วนหนึ่งให้แก่นางลิง เมื่อมันกินอาหารแล้วได้โกงตะโพกให้ ภิกษุเจ้าถิ่นจึงเสพเมถุนธรรมกับมัน ทันใดนั้น ภิกษุเหล่านั้นออกจากที่ซ่อน กล่าวกับภิกษุเจ้าถิ่นว่า “ท่าน พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้วมิใช่หรือ เหตุไรท่านจึงเสพเมถุนธรรมกับนางลิงนี้เล่า” ท่านกล่าวแย้งว่า “จริงท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว แต่สิกขาบทนั้น ใช้เฉพาะหญิงมนุษย์ ไม่ใช่ในสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย”^{๔๗}

เมื่อความทราบถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงได้มีพระอนุบัญญัติเพิ่มเติมว่า “อนึ่งภิกษุใดเสพเมถุนธรรม โดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^{๔๘} นอกจากนี้ยังมีเหตุการณ์ของภิกษุวัชชี เรื่องมีอยู่ว่า

สมัยนั้น พวกภิกษุวัชชีบุตรชาวกรุงเวสาลีหลายรูปฉันอาหาร จำวัดและสงวนน้ำพอกแก้ความต้องการ มนสิการโดยไม่แยบคาย ไม่บอกคืนสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ พากันเสพเมถุนธรรม ต่อมาพวกเธอถูกความเสื่อมญาติ ความเสื่อมโภคะและโรคกลุ้มรุม จึงเข้าไปหาท่านพระอานนท์เรียนว่า “ท่านพระอานนท์ พวกกระผมไม่ติเตียนพระพุทธไม่ติเตียนพระธรรม ไม่ติเตียนพระสงฆ์ พวกกระผมติเตียนตนเอง ไม่ติเตียนผู้อื่นพวกกระผมไม่มีวาสนา มีบุญน้อยบวชในพระธรรมวินัยที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ไม่สามารถจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้ตลอดชีวิต บัดนี้ ถ้าพวกกระผมได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคอีก พวกกระผมพึงเห็นแจ้งกุศลธรรม หมั่นประกอบความเพียรในการเจริญโพธิปักขิยธรรมตั้งแต่ห้าวคำจนรุ่งสาง พวกกระผมขอโอกาส ท่านพระอานนท์ได้โปรดกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาคเถิด” พระอานนท์รับคำแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบพระผู้มีพระภาคตรัสว่า “อานนท์ มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่ตถาคตจะถอนปาราชิกสิกขาบทที่บัญญัติแก่สาวกทั้งหลาย เพราะพวกวัชชีหรือวัชชีบุตรเป็นเหตุ”ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมีกถาเพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดเป็นภิกษุ ไม่บอกคืนสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพ

^{๔๖} วิ.มท. (ไทย) ๑/๔๐/๒๙.

^{๔๗} วิ.มท. (ไทย) ๑/๔๑/๓๐.

^{๔๘} วิ.มท. (ไทย) ๑/๔๒/๓๑.

เมณฺณธรรมทั้งที่ยังเป็นภิกษุ ผู้นั้นมาแล้ว สงฆ์ไม่พึงให้อุปสมบท แต่ผู้ใดเป็นภิกษุ บอกคินสิกขา เปิดเผยความท้อแท้ แล้วเสพเมณฺณธรรม ผู้นั้นมาแล้ว สงฆ์พึงให้อุปสมบท”

พระพุทธองค์จึงทรงพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุใดถึงพร้อมด้วยสิกขาและสาขีพของภิกษุทั้งหลาย ไม่บอกคินสิกขา ไม่เปิดเผยความท้อแท้ เสพเมณฺณธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสงวาสมิได้”^{๔๙} สตรีที่ปรากฏในสิกขาบทนี้ย่อมเป็นวัตถุแห่งอาบัติโดยแท้

จากบัญญัติที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ โดยมีบัญญัติที่เกี่ยวกับการเสพเมณฺณกับสตรีเป็นแม่บทอันเป็นเหตุให้ภิกษุนั้นต้องปาราชิก หาสงวาสมิได้ จากนั้นมาภิกษุที่ไม่สามารถรักษาศีลพรหมจรรย์ได้ก็ไปเสพเมณฺณกับสัตว์ดังในกรณีของนางลิงและเหตุการณ์อื่น จึงได้ทรงบัญญัติอนุบัญญัติขึ้นมาเพื่อให้ครอบคลุมทั้งการเสพเมณฺณในมนุษย์และสัตว์ จะเห็นได้ว่า แท้จริงแล้วสิกขาบทนี้ไม่ได้มุ่งหมายเอาการห้ามเสพเมณฺณกับสตรี แต่สาระหลักคือการห้ามเสพเมณฺณ เพราะการเสพเมณฺณเป็นการทำลายพรหมจรรย์ของภิกษุ เป็นการเกี่ยวข้องกับกามซึ่งเป็นกิเลสที่เหนียวรั้งไม่ให้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ได้

อนึ่ง สตรีเป็นที่มีรูป เสียง ที่สามารถครอบงำบุรุษได้ยิ่งกว่ารูปและเสียงของสิ่งอื่นๆ เป็นวัตถุที่สามารถยั่ววนใจให้ละเมิดในเมณฺณธรรมได้ง่าย สิกขาบทนี้เริ่มต้นจึงเป็นการกระทำผิดต่อสตรี แม้ภายหลังจะครอบคลุมถึงวัตถุอื่นๆ มีสัตว์ดิรัจฉาน หุ่น ผู้ชาย บัณเฑาะก์ และอวัยวะน้อยใหญ่ทั้งหลายของสตรี แต่ความผิดย่อมเป็นเพราะการเสพเมณฺณเท่านั้น

๓.๓.๒ อาบัติเกี่ยวกับสตรีในหมวดสังฆาติเสส

สังฆาติเสส หมายถึง ชื่อหมวดอาบัติหนักรองจากปาราชิก^{๕๐} ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้ คือเป็นครุบาปติ (อาบัติหนัก) แต่ยังเป็นสเทกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้); ตามศัพท์ สังฆาติเสส แปลว่าหมวดอาบัติอันจำปรารภนาสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ, หมายความว่า วิธีการที่จะออกจากอาบัตินี้ ต้องอาศัยสงฆ์ ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด กล่าวคือ เริ่มต้นจะอยู่ปริวาส ก็ต้องขอปริวาสจากสงฆ์ ต่อจากนั้น จะประพฤติดมานต์ก็ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ถ้ามีมูลาปฎิภัสสนาก็ต้องสำเร็จด้วยสงฆ์อีกและท้ายที่สุดก็ต้องขออัพภานจากสงฆ์; สิกขาบทที่ภิกษุละเมิดแล้ว จะต้องอาบัติสังฆาติเสส มี ๑๓ ข้อ คำว่าสังฆาติเสส ใช้เป็นชื่อเรียกสิกขาบท ๑๓ ข้อนี้ด้วย^{๕๑}

^{๔๙} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๔/๓๒.

^{๕๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๑๑๖๐.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๕.

สิกขาบทในหมวดสังฆาติเสสนีทั้งหมด ๑๓ ข้อ^{๕๒} ประกอบด้วย

๑. สุกกวิสัฏฐิสิกขาบท ว่าด้วยการจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน
๒. กายสังสัคคสิกขาบท ว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม
๓. พุจฺจุลลวจาสิกขาบท ว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง
๔. อัตตกามปาริจริยสิกขาบท ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของตน
๕. สัณฺจิริตตสิกขาบท ว่าด้วยการชักส่อ
๖. กุฎิการสิกขาบท ว่าด้วยการก่อสร้างกุฏิ
๗. วิหารการสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหาร
๘. ปฐมพุจฺจุลโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษะ สิกขาบทที่ ๒
๙. พุติยพุจฺจุลโทสสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุขัดเคืองมีโทษะ สิกขาบทที่ ๒
๑๐. สังฆเภทสิกขาบท ว่าด้วยการทำสงฆ์ให้แตกกัน
๑๑. สังฆเภทานุวัตตสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนภิกษุผู้ทำลาย

สงฆ์

๑๒. พุพฺพจสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุเป็นควายาก
๑๓. กุลทุสกสิกขาบท ว่าด้วยภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล

ส่วนที่เกี่ยวกับสตรีในสังฆาติเสสนีนั้นมีจำนวน ๓ สิกขาบท ได้แก่ กายสังสัคคสิกขาบท พุจฺจุลลวจาสิกขาบท และอัตตกามปาริจริยสิกขาบท มีรายละเอียดดังนี้

(๑) กายสังสัคคสิกขาบท

กายสังสัคคสิกขาบท เป็นสิกขาบทว่าด้วยการถูกต้องกายกับมาตุคาม ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากการที่พราหมณ์คนหนึ่งพร้อมภริยาไปหาท่านพระอุทายีถึงที่อยู่ของท่าน ครั้นนั้นพระอุทายีได้นำพราหมณ์และภริยาชมวิหารอันเป็นที่อยู่ของท่าน ขณะนั้นท่านพระอุทายีเดินไปเปิดปิดหน้าต่างบางตอน เวียนรอบห้องแล้วย้อนมาข้างหลัง ได้จับต้องอวัยวะน้อยใหญ่ของนางพราหมณี ส่วนพราหมณ์นั้นไม่รู้จึงได้ชื่นชมยินดีกับท่านพระอุทายีแล้วกลับไป เมื่อกลับไปแล้วนางพราหมณีจึงบอกกับพราหมณ์ว่าพระอุทายีได้จับต้องอวัยวะน้อยใหญ่ของเธอ พอได้ทราบเช่นนั้น พราหมณ์จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาการกระทำของพระอุทายี ว่าไม่มีความเป็นสมณะ ไม่มีความเป็นพราหมณ์ ความไม่สมณะความเป็นพราหมณ์ของพระอุทายีเสื่อมสิ้นไปแล้วหากเป็นเช่นนี้ ต่อไปหญิงผู้มีตระกูล ลูกสาวผู้มีตระกูล หญิงสาวผู้มีตระกูล หญิงสาวผู้มีตระกูล สาวใช้ประจำตระกูลจะไม่กล้าไปอาราม หรือวิหารเป็นแน่ เหล่าภิกษุที่รู้เรื่องต่างตำหนิพระอุทายีโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบ

^{๕๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๔๙.

ทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๕๓} พระพุทธเจ้าทรงดำนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ถูกต้องกายกับมาตุคาม คือ จับมือ จับช่องผมหรือลูบลำอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เป็นสังฆาติเสส”^{๕๔}

ในสิกขาบทวิภังค์ ได้อธิบายคำว่า มาตุคาม หมายถึง หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย หญิงมนุษย์นั้นโดยที่สุดกระทั่งเด็กหญิงซึ่งเกิดในวันนั้น หญิงโตกว่านี้ไม่ต้องกล่าวถึง^{๕๕} กล่าวคือ หมายถึงเฉพาะผู้หญิงที่เป็นมนุษย์เท่านั้นนับแต่แรกเกิดเป็นต้นไปจัดเป็นวัตถุแห่งอาบัตินี้ทั้งหมด

ในบทภาษณีย์ ได้อธิบายลักษณะของการ “ถูกต้องกายกับมาตุคาม” ไว้ในลักษณะดังต่อไปนี้ คือ จับต้อง ลูบลำ ลูบลอง ลูบขึ้น จับกดลง จับให้เงยขึ้น ฉุดมา ผลักไปนวด บีบ จับ ต้อง มีอธิบาย ดังนี้

ที่ชื่อว่า จับต้อง คือ กิริยาเพียงแต่ลูบลำ

ที่ชื่อว่า ลูบลำ คือ ลูบลำไปทางโน้นทางนี้

ที่ชื่อว่า ลูบลอง คือ ลูบลองเบื้องล่าง

ที่ชื่อว่า ลูบขึ้น คือ ลูบขึ้นเบื้องบน

ที่ชื่อว่า จับกดลง คือ จับโน้มลงข้างล่าง

ที่ชื่อว่า จับให้เงยขึ้น คือ จับให้เงยขึ้นข้างบน

ที่ชื่อว่า ฉุดมา คือ รั้งมา

ที่ชื่อว่า ผลักไป คือ ผลักออกไป

ที่ชื่อว่า นวด คือ จับอวัยวะแล้วบีบนวด

ที่ชื่อว่า บีบ คือ บีบรัดกับผ้าหรืออารมณ์บางอย่าง

ที่ชื่อว่า จับ คือ ลักษณะเพียงแต่จับ

ที่ชื่อว่า ต้อง คือ ลักษณะเพียงสัมผัส^{๕๖}

ลักษณะความผิดตามสิกขาบทนี้มีเกณฑ์การพิจารณา คือ

^{๕๓} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๖๙/๒๙๒.

^{๕๔} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๙๓.

^{๕๕} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๑/๑๙๔.

^{๕๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๒/๒๙๔.

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด และ (๓) ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบลำ ลูบลึง ลูบขึ้น จับกดลง จับให้เงยขึ้น ฉุดมา ผลักไป นวด บีบ จับ ต้องกายของหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุไม่แน่ใจว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด (๓) ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของหญิง ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นบัณฑิตและมีความกำหนด (๓) ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของหญิง ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นชายและมีความกำหนด (๓) ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของหญิง ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉานและมีความกำหนด (๓) ภิกษุใช้กายจับต้อง ลูบลำ ฯลฯ จับ ต้องกายของหญิง ต้องอาบัติอุลลัจจัย^{๕๗}

ในวินิตัตถุ ท่านได้แสดงลักษณะและความผิดของมาตุคามที่แตกต่างกันไป เช่น การจับต้องมารดา การจับต้องน้องสาว การจับต้องลูกสาว ภิกษุมีความผิดในวินิตแตกต่างขึ้นกับเจตนาของการจับต้องนั้นด้วย เช่น ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องมารดากับความรักอันแม่ลูก ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๕๘} ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องธิดาด้วยความรักอันพ่อลูก ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๕๙} ภิกษุรูปหนึ่งจับต้องน้องสาวด้วยความรักอันน้องสาว ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๖๐} ภิกษุรูปหนึ่งถูกต้องกายกับอดีตภรรยา ท่านเกิดความกังวลใจว่าเราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^{๖๑}

เป็นที่น่าสังเกตในวินิตัตถุว่า มาตุคามที่เป็นมารดา ลูกสาว น้องสาวนั้น ทรงปรับอาบัติตามเจตนา โดยพิจารณาตามความแปรปรวนของจิต หากไม่มีความแปรปรวนท่านไม่ปรับเป็นอาบัติ

^{๕๗} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๗๔/๒๕๕.

^{๕๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๑/๓๐๙-๓๑๐.

^{๕๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๑/๓๑๐.

^{๖๐} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๑/๓๑๐.

^{๖๑} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๑/๓๑๐.

สังฆาติเสส แต่กระนั้นก็ยังถือว่าเป็นความผิดที่ภิกษุไม่พึงกระทำ ท่านจึงให้ปรับอาบัติในโทษที่ลดลง คือทุกกฏ ส่วนมาตุคามที่เป็นอดีตภริยานั้นท่านให้ปรับอาบัติสังฆาติเสสได้เลย

(๒) ทุจฺจลฺลวจาสิกขาบท

ทุจฺจลฺลวจาสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วยการพูดเกี้ยวหญิง ที่มาของพระวินัยนี้เกิดจากวิหารของพระอุทายีนี่มีความสวยงาม ทำให้สตรีมีความชอบ จึงต่างพากันมาชมความงามของวิหาร พระอุทายีได้พานางสตรีเหล่านั้นเที่ยวชมวิหารแล้วมีการพูดสนทนา “พูดชมบ้าง พูดติบ้าง อ้อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง คำบ้าง พาดพิงทวารหนักทวารเบาของหญิงเหล่านั้น”^{๖๒} ทำให้เหล่าสตรีบางกลุ่มที่ไม่มี ความละเอียด ก็พากันอึดอัด พุดยั่วกัน กลุ่มที่สตรีที่มีความละเอียดใจ ก็เลื่องลือออกไปฟ้องภิกษุอื่นๆ ว่าคำที่พระอุทายีพูดนั้นไม่เหมาะสม ภิกษุผู้มีความมักน้อยสันโดษ มีความละเอียด จึงพากันตำหนิพระอุทายีแล้วนำไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า^{๖๓} เมื่อพระพุทธองค์ทราบจึงทรงตำหนิและทรงมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน พูดเกี้ยวมาตุคาม ด้วยวจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มพูดเกี้ยวหญิงสาว เป็นสังฆาติเสส”^{๖๔}

ในบทสิกขาวิภังค์ ได้ให้คำอธิบายว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่ นางยักษ์ ไม่ใช่ นางเปรต ไม่ใช่ สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เดียงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาषิต พุพภาषิต คำหยาบและคำสุภาพ^{๖๕} กล่าวคือ หมายถึงหญิงที่รู้เดียงสา รู้จักและเข้าใจคำหยาบและคำไม่สุภาพ และยังคำอธิบายอีกว่า ชั่วหยาบ ได้แก่ ถ้อยคำที่พาดพิงเมถุนธรรมทางทวารหนักทวารเบา ส่วนคำว่า พูดเกี้ยว นี้ท่านเรียกความประพฤติล่วงเกิน คำว่า เหมือนชายหนุ่มพูดเกี้ยวหญิงสาว ชายวัยรุ่นพูดเกี้ยวหญิงวัยรุ่น ได้แก่ ถ้อยคำเกี่ยวกับเมถุนธรรม คำว่า เป็นสังฆาติเสส ความว่า สำหรับอาบัตินี้สงฆ์ท่านนั้นให้ปริวาส ฯลฯ เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เป็นสังฆาติเสส”^{๖๖} กล่าวคือ คำพูดที่เป็นการจิบแซว เกี่ยวกับเมถุนธรรมสตรีผู้รู้เดียงสา ภิกษุนั้นต้องสังฆาติเสส

ในบทภาษณีย์ ได้อธิบายลักษณะของการ พูดเกี้ยวหญิงไว้ ภิกษุพูดชมบ้าง พูดติบ้าง ขอบ้าง อ้อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง คำบ้าง พาดพิงทวารทั้งสอง

ที่ชื่อว่า พูดชม คือ พูดชมเชย พรรณนา พูดสรรเสริญทวารทั้งสอง

ที่ชื่อว่า พูดติ คือ พูดชม พูดเสียดสี พูดติเตียนทวารทั้งสอง

^{๖๒} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๘๓/๓๑๕.

^{๖๓} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๘๓/๓๑๕.

^{๖๔} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๘๕/๓๑๖.

^{๖๕} วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๘๔/๓๑๖.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

ที่ชื่อว่า ขอ คือ พูดว่า “จงให้แก่เรา ควรให้แก่เรา”

ที่ชื่อว่า อ่อนวอน คือ พูดว่า “เมื่อไรมารดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรบิดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรเทวดาของเธอจักเลื่อมใส เมื่อไรเธอจะมีขณะดี มีละยดี มีครุติ เมื่อไรเราจะได้เสพเมถุนธรรมกับเธอ”

ที่ชื่อว่า ถาม คือ ถามว่า “เธอให้แก่สามีอย่างไรหรือให้แก่ชายชู้อย่างไร”

ที่ชื่อว่า ถามซ้ำ คือ สอบถามว่า “ทราบว่าเป็นสามีอย่างนี้ ให้แก่ชายชู้แบบนี้หรือ”

ที่ชื่อว่า บอก คือ พอถูกถามจึงบอกว่า “เธอจงให้อย่างนี้ เมื่อให้อย่างนี้จะเป็นที่รักใคร่พอใจของสามี”^{๖๗}

ลักษณะความผิดตามสิกขาบทนี้มีเกณฑ์การพิจารณาที่เกี่ยวกับสตรี คือ

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด (๓) ภิกษุพูดชมบ้าง พูดติบ้าง ขอบ้าง อ่อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง คำบ้าง พาดพิงทวารหนักทวารเบาของหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุไม่แน่ใจหญิงว่าเป็นหญิง ฯลฯ สำคัญว่าเป็นบัณฑิต ฯลฯ สำคัญว่าเป็นชาย ฯลฯ สำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉานและมีความกำหนด (๓) ภิกษุพูดชมบ้าง พูดติบ้าง ขอบ้าง อ่อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง คำบ้าง พาดพิงทวารหนักทวารเบาของหญิง ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๑) เป็นหญิง ๒ คน (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คน และมีความกำหนด (๓) ภิกษุพูดชมบ้าง ฯลฯ คำบ้าง พาดพิงทวารหนักทวารเบาของหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสสทั้ง ๒ คน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว^{๖๘}

ในวินิตัตถุ ท่านได้แสดงลักษณะและความผิดของการพูดเกี่ยวหญิงไว้ เช่น ภิกษุเห็นหญิงถือผ้ากัมพลแข็ง จึงได้กล่าว แก่นางว่า น้องหญิง เธอมีขนแข็ง แต่นางไม่เข้าใจจึงกล่าวตอบไปว่าใช่ แล้วนางมีผ้ากัมพลขนแข็ง ภิกษุเกิดความกังวลว่า เราต้องอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๖๙} ภิกษุรูปหนึ่งเห็นหญิงคนหนึ่งกำลังทำงาน ภิกษุมีความกำหนด จึงได้กล่าวว่าน้องหญิงหยุดเถิด อาตมาจักช่วยทำ แต่นางไม่เข้าใจความหมาย ภิกษุเกิดความกังวล จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุก

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๕/๓๑๗-๓๑๘.

^{๖๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๖/๓๑๙.

^{๖๙} วิ.ม. (ไทย) ๑/๒๘๘/๓๒๕.

กฎ^{๗๐} ภาษูปหนึ่งเกิดความกำหนด ได้กล่าวกับหญิงคนหนึ่งว่า น้องหญิงเธอเป็นคนมีศรัทธา จะถวายทานอันเลิศแก่พวกอาตมาบ้างไม่ได้หรือ หญิงเกิดความสงสัยว่าคืออะไร ภิกษุนั้นตอบว่า เมณฺฐนธรรม ภิกษุเกิดความกังวลใจ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^{๗๑}

เป็นที่น่าสังเกตว่าภิกษุที่มีความกำหนดแล้ว พูดเกี่ยวหญิง พาดพิงเมณฺฐนธรรม แต่ถ้าหญิงมีความไฉยสงสัย ไม่เข้าใจในความหมายที่ภิกษุพูดเกี่ยว ภิกษุนั้นไม่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แต่ต้องอาบัติทุกกฎ แต่ถ้าหญิงมีความเข้าใจในคำที่ภิกษุนั้นได้พูดเกี่ยวไว้ ภิกษุนั้นต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๓) อุตตกามปาริจริยสิกขาบท

อุตตกามปาริจริยสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วยการให้บำเรอความใคร่ของคน ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากพระอุทายีได้เทศนาธรรมให้แก่หญิงหญิงหม้ายสามิตาย ซึ่งนางนั้นมีรูปร่างหน้าตาสวยงามน่าชม เมื่อได้ฟังพระอุทายีกล่าวแล้ว นางมีความเลื่อมใสและได้กล่าวกับพระอุทายีว่า ท่านต้องการสิ่งใด จีวร บิณฑบาต เสนาสนะต่างๆ นางจะหามาให้ พระอุทายีจึงได้กล่าวแก่หญิงหม้ายว่า ตนต้องการเมณฺฐนธรรม หญิงหม้ายรับคำ แล้วจะให้เมณฺฐนธรรมแก่พระอุทายี จึงเข้าไปในห้องของตน ถอดเสื้อผ่านอนรอรอยู่คนเดียว เมื่อพระอุทายีเข้าไปถึงเตียงแล้วกล่าวว่า “ใครจักลบล้างหญิงถ้อยมีกลิ่นเหม็นคนนี้ได้” แล้วถ่มน้ำลายเดินจากไป ทำให้หญิงหม้ายคนนั้นไม่พอใจตำหนิว่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรไม่มีความอาย ผิดศีล พูดเท็จ แต่ก็ยังปฎิญาณว่าตนเอง ประพฤติธรรม ประพฤติสงบ ประพฤติพรหมจรรย์ พูดจริง มีศีล มีกัลยธรรม พวกเธอไม่ใช่สมณะ แม้แต่หญิงคนอื่นต่างก็ว่าตามนาง เมื่อภิกษุอื่นๆ เมื่อได้ยินแล้วจึงกล่าวทำไมพระอุทายีจึงพูดให้หญิงบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม จึงนำเรื่องที่เกิดขึ้นไปกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทราบ^{๗๒} พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมณฺฐนว่า “น้องหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้มีศีลมีกัลยธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้น การบำเรอนี้ของหญิง นั้นเป็นการบำเรอชั้นยอด เป็นสังฆาทิเสส”^{๗๓}

ในสิกขาบทวิภังคในสิกขาบทนี้ ได้อธิบายคำว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิณรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นที่หญิงที่รู้ดีเสียสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาจิต

^{๗๐} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๘๙/๓๒๗.

^{๗๑} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๘๙/๓๒๗.

^{๗๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๙๐/๓๒๘-๓๑๙.

^{๗๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๙๑/๓๓๐.

ทฤษฏี คำหยาบและคำสุภาพ คำว่า ต่อหน้ามาตุคาม คือ ที่ใกล้มาตุคาม ไม่ไกลจากมาตุคาม คำว่า ความใคร่ของตน ได้แก่ ความใคร่ของตน เหตุของตน ความประสงค์ของตน ความประสงค์ของตน การบำเรอตน^{๗๔}

ในบทภาษานี้ ได้อธิบายลักษณะของ “การให้บำเรอความใคร่ของตน” โดยลักษณะความผิดตามสิกขาบทนี้มีเกณฑ์การพิจารณา คือ

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงและมีความกำหนด (๓) ภิกษุก่อวสสรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าหญิง ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

(๑) เป็นหญิง (๒) ภิกษุไม่แน่ใจว่าเป็นหญิง ฯลฯ สำคัญว่าเป็นบัณฑิต ฯลฯ สำคัญว่าเป็นชาย ฯลฯ สำคัญว่าเป็นสัตว์ดิรัจฉานและมีความกำหนด (๓) ภิกษุก่อวสสรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าหญิง ต้องอาบัติอุลลัจจัย

(๑) เป็นหญิง ๒ คน (๒) ภิกษุสำคัญว่าเป็นหญิงทั้ง ๒ คนและมีความกำหนด (๓) ภิกษุก่อวสสรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้าหญิงทั้ง ๒ คน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ๒ ตัว^{๗๕}

ในวินิตัตถุ ท่านได้แสดงลักษณะและความผิดของการให้บำเรอความใคร่ของตนแตกต่างกันไป เช่น หญิงเป็นหมั้นคนหนึ่งถามภิกษุที่นางอุปถัมภ์ว่าทำอย่างไรนางจะมีบุตรได้ ภิกษุตอบว่า เธอต้องถวายทานอันเลิศ นางจึงถามตอบไปว่าอะไรคือทานอันเลิศ ภิกษุตอบว่า เมณฺฑนธรรม ภิกษุเกิดความกังวลใจ ว่าเราอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้พระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^{๗๖} ต่อมาหญิงคนหนึ่งต้องการถวายทานแก่พระภิกษุที่นางได้อุปถัมภ์ นางจึงถามว่าต้องถวายอะไรดี ภิกษุนั้นจึงตอบว่าทานอันเลิศ คือ เมณฺฑนธรรม ภิกษุเมื่อได้กล่าวดังนี้แล้ว จึงเกิดความกังวลใจ ว่าเราอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้พระภาคเจ้าให้ทรงทราบพระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^{๗๗} ต่อมาหญิงคนหนึ่งถามภิกษุที่ตนอุปถัมภ์ว่า ทำอย่างไรฉันจึงจะสุคติ ภิกษุจึงตอบว่าเธอต้องถวายทานอันเลิศ คือ เมณฺฑนธรรม เมื่อภิกษุกล่าวดังนี้แล้ว จึงเกิดความกังวลใจ ว่าเราอาบัติสังฆาทิเสสหรือหนอ จึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้พระภาคเจ้าให้ทรงทราบพระองค์ตรัสว่า “ภิกษุ เธอต้องอาบัติสังฆาทิเสส”^{๗๘}

^{๗๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๔๒/๓๓๐.

^{๗๕} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๔๓/๓๓๑-๓๓๒.

^{๗๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๔๕/๓๓๖.

^{๗๗} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

จึงกล่าวได้ว่าสตรีที่พระวินัยได้กำหนดไว้นั้น คือสตรีที่รู้เพียงสา เข้าใจคำและความหมาย อันเกี่ยวกับการบำเรอความใคร่ เรื่องเมถุน คำหยาบ คำไม่สุภาพ เป็นต้น เมื่อภิกษุกล่าวให้บำเรอความใคร่ของตน ต่อหน้ามาตุคาม คือ กล่าวให้สตรีนั้นได้ยิน ได้ฟัง ภิกษุนั้นต้องสังฆาภิเสก

๓.๓.๓ อาบัติเกี่ยวกับสตรีในหมวดอนียต

(๑) ปฐมอนียตสิกขาบท

ปฐมอนียตสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วยการนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อสอง ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากปิตามารดาของพระอุทายีได้มอบหญิงสาวตระกูลอุปัฏฐากของพระอุทายีให้ชายอีกตระกูลหนึ่ง ซึ่งชายตระกูลนั้นก็เป็ตระกูลอุปัฏฐากของพระอุทายีเช่นกัน พระอุทายีได้เดินทางไปบ้านของชายตระกูลนั้น แล้วได้ถามถึงสตรีคนนั้น แล้วนั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับ ซึ่งพอจะทำการเจรจา สนทนารวมกับหญิงนั้นสองต่อสอง เมื่อนางวิสขามาเห็นจึงได้กล่าวกับพระอุทายีว่า “พระคุณเจ้า การที่ท่านนั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับ พอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง เช่นนี้ ไม่เหมาะ ไม่ควร ทำไม่ปรารถนาด้วยนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ชาวที่ยังไม่เสื่อมใสก็ทำให้ เชื่อ ยาก”^{๗๙} นางวิสขาได้บอกให้กับภิกษุอื่นๆ ภิกษุทั้งหลายจึงดำหนิโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องไป กราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงดำหนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุ ไต่นั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับพอจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง อุบาสิกามีวาจาเชื่อถือได้ ได้ เห็นภิกษุหนึ่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาภิเสก หรือปาจิตติย ภิกษุนั้นยอมรับการนั่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๓ อย่าง คือ ปาราชิก สังฆาภิเสก หรือปาจิตติย อีกอย่างหนึ่งอุบาสิกามีวาจาเชื่อถือได้ นั้น กล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นฟังถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่า อนียต”^{๘๐}

ในสิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายคำว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย หญิงมนุษย์นั้นโดยที่สุตกระทั้งเด็กหญิงซึ่งเกิดในวันนั้น หญิงโตกว่านี้ไม่ต้อง กล่าวถึง, คำว่า กับ คือ โดยความเป็นอันเดียวกันคำว่า สองต่อสอง ได้แก่ ภิกษุกับมาตุคาม, ที่ชื่อว่า ที่ลับ ได้แก่ ที่ลับตาและลับหู ที่ชื่อว่า ที่ลับตา หมายถึง ที่ซึ่งเมื่อบุคลลยิบตา ยักคิ้วหรือผงก ศีรษะขึ้น ใครๆ ก็ไม่สามารถแลเห็นได้, ที่ชื่อว่า ที่ลับหูหมายถึง ที่ซึ่งไม่มีใครสามารถได้ยินถ้อยคำที่ พูดกันตามปกติได้, อาสนะที่ชื่อว่า ที่กำบัง คือ อาสนะที่กำบังด้วยฝา บานประตู เสื่อลำแพน ม่าน ต้นไม้ เสา หรือพ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง, คำว่า พอจะทำการได้ คือ อาจจะเสพเมถุนธรรมกันได้, คำว่า

^{๗๙} วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๔๔๓/๔๗๓-๔๗๔.

^{๘๐} วิ.ม.ห. (ไทย) ๑/๔๔๔/๔๗๔-๔๗๕.

นั่ง หมายความว่า เมื่อมาตุคามนั่ง ภิกษุที่นั่งใกล้หรือนอนใกล้ เมื่อภิกษุที่นั่ง มาตุคามนั่งใกล้หรือนอนใกล้ หรือนั่งทั้งสองคน หรือนอนทั้งสองคน^{๘๑}

ในบทภาษณีย์ ได้อธิบายลักษณะของการ การนั่งในที่ลับตากับหญิงสองต่อ โดยลักษณะ ความผิดตามสิกขาบทนี้มีเกณฑ์การพิจารณา คือ

(๑) ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้านั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับ พอดีจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง” และภิกษุนั้นยอมรับการนั่งนั้น พึงปรับอาบัติเพราะนั่ง ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นั่ง แต่นอนอยู่” พึงปรับอาบัติเพราะนอน ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นั่ง แต่ยืนอยู่” ไม่พึงปรับอาบัติ

(๑) ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้านอนบนอาสนะที่กำลังในที่ลับ พอดีจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง” และภิกษุนั้นยอมรับการนอนนั้น พึงปรับอาบัติเพราะนอน ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นอน แต่นั่งอยู่” พึงปรับอาบัติเพราะนั่ง ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นอน แต่ยืนอยู่” ไม่พึงปรับอาบัติคำว่า อนียต คือ ไม่แน่ว่าจะเป็นปาราชิก เป็นสังฆาติเสส หรือเป็นปาจิตติย

(๒) ทุติยอนียตสิกขาบท

ตุติยอนียตสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วยการนั่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากพระอุทายี เมื่อได้ทราบว่ามีพระภิกษุผู้หนึ่งได้ทรงบัญญัติห้าม การนั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับ พอดีจะทำการได้กับมาตุคามสองต่อสอง จึงนั่งเจรจา กล่าวธรรม เหมาะแก่กาลกับหญิงสาวคนเดิม เมื่อนางวิสาขามาเห็นจึงได้กล่าวกับพระอุทายีเหมือนข้างต้น แล้วนำไปบอกแก่ภิกษุรูปอื่น ภิกษุทั้งหลายจึงตำหนิโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ สถานที่ไม่ใช่อาสนะที่กำลัง ไม่พอจะทำการได้ แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี่ยวมาตุคามด้วยวาจาช่วยยับได้ ก็ภิกษุใดนั่งบนอาสนะเช่นนั้น ในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง อุบาสิกามีวาจาเชื่อถือได้ ได้เห็นภิกษุที่นั่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๒ อย่าง คือ สังฆาติเสส หรือปาจิตติย ภิกษุยอมรับการนั่ง พึงถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ ๒ อย่าง คือ สังฆาติเสส หรือปาจิตติย อีกอย่างหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้นกล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นพึงถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อว่า อนียต”^{๘๒}

ในสิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายคำว่า ก็ สถานที่ไม่ใช่อาสนะที่กำลัง อธิบายว่า อาสนะเปิดเผย คือที่ไม่ได้กำบังด้วยฝา บานประตู เสื่อลำแพน ม่านบัง ต้นไม้ เสา หรือพ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง

^{๘๑} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๔๕/๔๗๕-๔๗๖.

^{๘๒} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๕๓/๔๘๐.

คำว่า ไม่พอจะทำการได้ คือ ไม่อาจจะเสพเมถุนกันได้คำว่า แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี่ยว
มาตุคามด้วยวาจาช่วยหายได้ คือ อาจพูดเกี่ยวมาตุคามด้วยคำช่วยหาย

คำว่า บนอาสนะเช่นนั้น คือ บนอาสนะเห็นปานนั้น^{๘๓}

ในบทภาษานี้ ได้อธิบายลักษณะของการ ว่าด้วยการนั่งในที่ลับกับหญิงสองต่อสอง โดย
ลักษณะความผิดตามสิกขาบทนี้มีเกณฑ์การพิจารณา คือ

(๑) ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้านั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อ
สอง” และภิกษุนั้นก็ยอมรับการนั่ง พึงปรับอาบัติเพราะนั่ง ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นั่ง แต่นอนอยู่” พึง
ปรับอาบัติเพราะนอน ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นั่ง แต่ยืนอยู่” ไม่พึงปรับอาบัติ

(๑) ถ้าอุบาสิกานั้นกล่าวอย่างนี้ว่า “ดิฉันเห็นพระคุณเจ้านอนในที่ลับกับมาตุคามสองต่อ
สอง” และภิกษุนั้นก็ยอมรับการนอน พึงปรับอาบัติเพราะนอน ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นอน แต่นั่งอยู่” พึง
ปรับอาบัติเพราะนั่ง ฯลฯ “อาตมาไม่ได้นอน แต่ยืนอยู่” ไม่พึงปรับอาบัติ^{๘๔}

๓.๓.๔ อาบัติเกี่ยวกับสตรีในหมวดปาจิตติย

ปาจิตติย คือ ชื่ออาบัติหมวดหนึ่ง จัดไว้ในพวกอาบัติเบาที่เปรียบด้วยลหุโทษ^{๘๕} แปลตาม
ตัวอักษรว่า ละเมิดอันยังอกุศลให้ตก, ชื่ออาบัติจำพวกหนึ่ง จัดไว้ในจำพวกอาบัติเบาเรียก ลหุกาบัติ
พ้นได้ด้วยการแสดง; เป็นชื่อสิกขาบท ได้แก่ นิสสัคคียปาจิตติย ๓๐ และสุทธิกปาจิตติย ซึ่งเรียกกัน
สั้นๆ ว่า ปาจิตติย อีก ๙๒ ภิกษุล่วงละเมิดสาขาท ๑๒๒ ข้อเหล่านี้ย่อมต้องอาบัติปาจิตติย เช่น
ภิกษุพูดปด ฆ่าสัตว์ตีร้ายฉ้อโกง เล่นน้ำ เป็นต้น ต้องอาบัติปาจิตติย^{๘๖}

คำว่า ปาจิตติย ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสเป็นคำลงท้ายในแต่ละสิกขาบท
คือ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า ภิกษุทำอย่างนั้นๆ แล้ว ต้องอาบัติปาจิตติย เช่น “โย ปน
ภิกขุ ปฐวี ขณฺเญย วา ขณฺาเปญฺย วา ปาจิตฺติย” อนึ่งภิกษุใดขุดเอง หรือใช้ให้ขุด ซึ่งแผ่นดิน ต้อง
อาบัติปาจิตติย^{๘๗} ปาจิตติยเป็นคำแปลทับศัพท์ผู้ต้องการทราบความหมายทั้งที่มีความรู้ทางภาษาบาลี
และไม่มี ไม่อาจทราบความหมายได้ต้องค้นหาความหมายในคัมภีร์ที่อธิบาย คือคัมภีร์อรรถกถาพระ
วินัย ซึ่งอรรถกถาพระวินัยได้อธิบายความหมายแห่งคำว่า ปาจิตติย ไว้ว่า ทำกุศล กล่าวคือ กุศลธรรม
ของผู้จงใจให้ตกไป โดยสรุปก็คือทำจิตให้ตกไปและจิตที่ถูกทำให้ตกไปนั้น ย่อมพลาดจากอริยมรรค

^{๘๓} วิ.มท. (ไทย) ๑/๔๕๔/๔๘๐.

^{๘๔} วิ.มท. (ไทย) ๑/๔๕๖/๔๘๓.

^{๘๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๙๔.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๖๖.

^{๘๗} วิ.มท. (บาลี) ๒/๙๕/๑๕๘.

^{๘๘} วิ.มท. (ไทย) ๒/๘๕/๒๗๔.

หรือทำอริยมรรคให้เสียไปและปาจิตตีย์นี้เป็นเหตุให้จิตลุ่มหลง^{๘๙} เป็นชื่ออาบัติ หมายถึงอาบัติปาจิตตีย์ซึ่งเป็นลหุกาบัติ คืออาบัติเบาและเป็นสเทกิกา คือยังพอแก้ไขได้ เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วสามารถพ้นได้ด้วยการแสดงอาบัติต่อหน้า คณะ หรือบุคคล เป็นชื่ออาบัติ ๙๒ สิกขาบท มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุทธิกปาจิตตีย์ แปลว่า ปาจิตตีย์ล้วน

ในพระไตรปิฎกอรรถกถาและฎีกาได้จำแนกหมวดหมู่สิกขาบทเป็นแบบเดียวกัน ปาจิตตีย์กัณฑ์ คือหมวดอาบัติปาจิตตีย์ของฝ่ายภิกษุสงฆ์ แบ่งเป็น ๙ วรรค คือ

๑. มุสาวาทวรรค	หมวดว่าด้วยการพูดปด	มี ๑๐ สิกขาบท
๒. ภูติคามวรรค	หมวดว่าด้วยภูติคาม	มี ๑๐ สิกขาบท
๓. โฉวาทวรรค	หมวดว่าด้วยโฉวาท	มี ๑๐ สิกขาบท
๔. โภชนวรรค	หมวดว่าด้วยโภชนะ	มี ๑๐ สิกขาบท
๕. อเจลกวรรค	หมวดว่าด้วยนักบวชเปลือย	มี ๑๐ สิกขาบท
๖. สุราปานวรรค	หมวดว่าด้วยการดื่มสุรา	มี ๑๐ สิกขาบท
๗. สัปปาณกวรรค	หมวดว่าด้วยสัตว์มีชีวิต	มี ๑๐ สิกขาบท
๘. สหธรรมิกวรรค	หมวดว่าด้วยผู้ร่วมประพฤตินิธิกรรม	มี ๑๒ สิกขาบท
๙. รตนวรรค	หมวดว่าด้วยรัตนะ	มี ๑๐ สิกขาบท ^{๙๐}

ส่วนที่เกี่ยวกับสตรีนั้นมีจำนวน ๕ สิกขาบท ได้แก่

(๑) ทุติยสหเสยยสิกขาบท

ทุติยสหเสยยสิกขาบท เป็นสิกขาบทว่าด้วยการร่วมกันข้อที่ ๒ ซึ่งเกี่ยวกับการนอนร่วมกับมาตุคาม ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากที่พระอนุรุทธะได้เดินทางไปยังกรุงสาวัตถีเมื่อถึงเวลาเย็นจึงได้ขอพักแรม ณ ที่บ้านพักของสตรีคนหนึ่ง โดยกล่าวว่า “น้องหญิง ถ้าเธอไม่ลำบากใจ อาตมาขอพักแรมในเรือนสัก ๑ คืน”^{๙๑} สตรีคนนั้นก็ให้พระอนุรุทธะพัก นางมีความชอบพระอนุรุทธะตั้งแต่แรกเจอ จึงเตรียมห้องพักให้เป็นอย่างดี จากนั้นนางจึงแต่งตัวใส่เครื่องหอมต่างๆ แล้วเดินเข้าไปหาพระอนุรุทธะ แล้วกล่าวว่า พระคุณเจ้ามีรูปงาม น่าดู น่าชม ส่วนนางก็รูปงาม น่าดู น่าชม จึง

^{๘๙} สยจิจจ อาปชชนตสส กุสลจิตตํ ปาเตติ, ตสมา ปาเตติ จิตตนิติ ปาจิตตีย์. ยํ ปน จิตตํ ปาเตติ, ตํ ยส มา อริยมคฺคํ อปรชณติ, จิตตสมโมหการณญจ โหติ, ตสสา “อริยมคฺคํ อปรชณติ, จิตตสมโมหการณญจ” ติ จ วุตตํ (วิ.อ. (บาลี) ๓/๓๓๔/๔๘๕).

^{๙๐} วิวรธรรณํ สายแสง, “การศึกษาเปรียบเทียบพระวินัยของภิกษุกับภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙-๑๘.

^{๙๑} วิมหา. (ไทย) ๒/๕๕/๒๔๑.

สมควรที่นางจะเป็นภรรยาของพระอนุรุธะ นางกล่าวอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง พระอนุรุธะก็ไม่ได้สนใจ นางจึงเปลื้องผ้าของตนแล้วแสดงอาการอื่น นัง นอน ต่อหน้าพระอนุรุธะ แต่พระอนุรุธะก็ไม่ได้สนใจได้แต่นั่ง ไม่คุยกับนาง เมื่อนางรู้สึกตัวว่าตนเองทำผิดจึงขอมาโทษ พระอนุรุธะจึงได้เทศนาธรรมให้นางทำให้นางเกิดความรู้สึกผิดในที่สุด เมื่อถึงกรุงสาวัตถีพระอนุรุธะจึงแจ้งเรื่องดังกล่าวให้ภิกษุทั้งหลายได้รับทราบ จึงทำให้ภิกษุบางกลุ่มตำหนิ แล้วนำเรื่องไปกราบทูลให้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตำหนิว่า “อนุรุธะ ไฉนเธอจึงนอนร่วมกับมาตุคามเล่า อนุรุธะ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ฯลฯ”^{๙๒} และทรงบัญญัติพระวินัยว่า “ภิกษุใดนอนร่วมกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๙๓}

ในสิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายคำว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย หญิงมนุษย์นั้นโดยที่สุตกระทั้งเด็กหญิงซึ่งเกิดในวันนั้น หญิงโตกว่านี้ไม่ต้องกล่าวถึง คำว่านอนร่วมกัน คือ ด้วยกัน ที่ชื่อว่า ที่นอน ได้แก่ ที่นอนมีเครื่องมุงทั้งหมด มีเครื่องบังทั้งหมด หรือมีเครื่องมุงส่วนมาก มีเครื่องบังส่วนมาก ส่วนคำว่า นอน ความว่า เมื่อดวงอาทิตย์อัสดงเมื่อมาตุคามนอน ภิกษุก็นอน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๙๔}

ในบทภาษณีย์ ตักปาจิตตีย์ ได้อธิบายลักษณะความผิดตามสิกขาบทนี้มีเกณฑ์การพิจารณา คือ

- (๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าเป็นมาตุคาม นอนร่วมกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- (๑) มาตุคาม ภิกษุไม่แน่ใจ นอนร่วมกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- (๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่มาตุคาม นอนร่วมกัน ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๙๕}

(๒) ธัมมเทศนาสิกขาบท

ธัมมเทศนาสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วยการแสดงธรรม ที่มาของการบัญญัติพระวินัยนี้มีอยู่ว่าพระอุทายีได้เดินทางไปเยี่ยมโปรดญาติโยม ในกรุงสาวัตถี แล้วเจอสตรีผู้เป็นแม่ศรีเรือนคนหนึ่งนั่งอยู่ที่ประตูเรือน พระอุทายีจึงเดินเข้าไปแสดงธรรมใกล้หูนางเหมือนกับกระซิบ เมื่อลูกสะใภ้ นางเห็นจึงคิดว่าพระอุทายีเป็นชู้ของแม่ผัวของตน จากนั้นพระอุทายีจึงเดินไปแสดงธรรมใกล้หูผู้เป็นลูกสาวเหมือนกระซิบเช่นกัน ผู้เป็นแม่เห็นจึงคิดว่าพระอุทายีเป็นชายชู้ลูกสะใภ้หรือพูดเกี้ยวลูกสะใภ้ หลังจากที่พระอุทายีไป นาง ๒ คนจึงโต้ถามกันและได้คำตอบออกมาเหมือนกันคือ พระอุทายีแสดง

^{๙๒} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๕/๒๔๓.

^{๙๓} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๕/๒๔๓.

^{๙๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๗/๒๔๔.

^{๙๕} วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๕๘/๒๔๔.

ธรรม ทำให้นางทั้ง ๒ ไม่พอใจตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า ทำไมพระคุณเจ้าอุทายีจึงแสดงธรรมใกล้ หุมามตุคาม พระธรรมก็ควรแสดงธรรมชัดเจนเปิดเผย ไม่ใช่หรือ เมื่อภิกษุได้ยินจึงตำหนิพระอุทายี โดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิ โทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๙๖}

ต่อมาเมื่ออุบาสิกาขอนิมนต์ภิกษุให้แสดงธรรมแก่พวกนาง แต่ภิกษุนั้นไม่ทรงแสดงธรรม เพราะเป็นการละเมิดพระวินัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติไว้ และกล่าวกับอุบาสิกาเหล่านั้นว่า การแสดงธรรมแก่มาตามไม่เหมาะ อุบาสิกาเหล่านั้นจึงขอให้แสดงธรรมแค่ ๕-๖ คำ แต่ภิกษุก็ยังไม่แสดงธรรม พวกนางจึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า ทำไมพระคุณเจ้าทั้งหลาย พวกเรานิมนต์ อารธนาอยู่ยังไม่ยอมแสดงธรรม พวกภิกษุจึงนำเรื่องดังกล่าวไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อ พระพุทธองค์ทรงทราบจึงทรงพระอนุบัญญัติว่า “อนึ่ง ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๙๗}

ต่อมาพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทราบว่ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้แสดงธรรมแก่มาตุคามได้ ๕-๖ คำ จึงให้บุรุษไม่รู้เรื่องนั่งใกล้แล้ว แสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ พวกภิกษุอื่นๆ เห็นจึงตำหนิ ประณาม แล้วนำไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษและจึงมีพระอนุบัญญัติ อีกข้อว่า “อนึ่ง ภิกษุใดแสดงธรรมแก่มาตุคามเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้ เที่ยงสาอยู่”^{๙๘}

ในสิกขาบทวิภังค์ ได้อธิบายคำว่า มาตุคาม ในสิกขาบทนี้ ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เที่ยงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำภาสิตและคำพุท ภาสิต คำหยาบและคำสุภาพ, ที่ชื่อว่า เกิน ๕-๖ คำ ได้แก่ เกินกว่า ๕-๖ คำ ที่ชื่อว่าธรรม ได้แก่ พุทธ ภาสิต สาวกภาสิต ฤาษีภาสิต เทวดาภาสิตที่ประกอบด้วยอรรถ ที่ประกอบด้วยธรรม, คำว่า แสดง คือ แสดงเป็นบท ต้องอาบัติทุกๆ บท แสดงเป็นอักษร ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกๆ อักษร, ส่วนคำว่า เว้น ไว้แต่มีบุรุษรู้เที่ยงสาอยู่ คือ ยกเว้นไว้แต่มีบุรุษผู้รู้ความอยู่ด้วย บุรุษที่ชื่อว่า เป็นผู้รู้เที่ยงสา คือ สามารถรับรู้ถ้อยคำภาสิต พุทภาสิต คำหยาบและคำสุภาพ^{๙๙}

^{๙๖} วิ.ม.ท. (ไทย) ๒/๖๐/๒๔๗.

^{๙๗} วิ.ม.ท. (ไทย) ๒/๖๑/๒๔๘.

^{๙๘} วิ.ม.ท. (ไทย) ๒/๖๓/๒๔๙.

^{๙๙} วิ.ม.ท. (ไทย) ๒/๖๔/๒๕๐.

ในบทภาษณีย์ ตักปาจิตติย ได้แสดงลักษณะของสิกขาบทเพิ่มเติมว่า

(๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าเป็นมาตุคาม แสดงธรรมเกิน ๕-๖ คำ ต้อง อาบัติปาจิตติย เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาวยุ

(๑) มาตุคาม ภิกษุไม่แน่ใจ แสดงธรรมเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตติย เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาวยุ

(๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่มาตุคาม แสดงธรรมเกิน ๕-๖ คำ ต้องอาบัติปาจิตติย เว้นไว้แต่มีบุรุษรู้เพียงสาวยุ^{๑๐๐}

(๓) รโหปฏิบัติฉนสิกขาบท

รโหปฏิบัติฉนสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากการที่พระอุปัชฌาย์ทศกยบุตรได้ไปบ้านของสหาย และได้นั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับภรรยาของสหายตน สหายของท่านจึงได้ตำหนิว่า “ไฉนพระคุณเจ้าอุปัชฌาย์ทศกยบุตรจึงนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับภรรยาของกรรมเเล่”^{๑๐๑} เมื่อภิกษุทั้งหลายเมื่อได้ยินจึงตำหนิพระอุปัชฌาย์ทศกยบุตรโดยประการต่างๆ แล้วนำไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ภิกษุใดนั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับกับมาตุคาม ต้องอาบัติปาจิตติย”^{๑๐๒}

ในสิกขาบทวิภังค์ ที่ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย หญิงมนุษย์นั้นโดยที่สุตกระทั้งเด็กหญิงซึ่งเกิดในวันนั้น หญิงโตกว่านี้ไม่ต้องกล่าวถึง, ที่ลับ ได้แก่ ที่ลับตาและที่ลับหู ที่ชื่อว่า ที่ลับตา หมายถึง สถานที่ซึ่งเมื่อบุคคลขยิบตา ยักคิ้วหรือผงกศีรษะขึ้น ใครๆ ก็ไม่สามารถแลเห็นได้ ที่ชื่อว่า ที่ลับหู หมายถึง ที่ซึ่งไม่มีใครสามารถจะยินถ้อยคำที่พูดกันตามปกติได้, อาสนะ ที่ชื่อว่า ที่กำบัง คือ อาสนะที่กำบังด้วยฝา บานประตู เสื่อลำแพน ม่าน ต้นไม้ เสา หรือพ้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง, คำว่า นั่ง หมายความว่า เมื่อมาตุคามนั่ง ภิกษุนั่งใกล้ หรือนอนใกล้ ต้องอาบัติปาจิตติย^{๑๐๓}

ในบทภาษณีย์ ตักปาจิตติยได้กล่าวลักษณะที่ว่าด้วยการนั่งในที่ลับมีสิ่งกำบัง มีอธิบายดังนี้

(๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าเป็นมาตุคาม นั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับ ต้องอาบัติปาจิตติย

(๑) มาตุคาม ภิกษุไม่แน่ใจ นั่งบนอาสนะที่กำบังในที่ลับ ต้องอาบัติปาจิตติย

^{๑๐๐} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๖๕/๒๕๐.

^{๑๐๑} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๒๘๔/๔๓๑.

^{๑๐๒} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๒๘๕/๔๓๒.

^{๑๐๓} วิ.มทา. (ไทย) ๒/๒๘๖/๔๓๒.

(๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่มาตุคาม นั่งบนอาสนะที่กำลังในที่ลับ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

(๔) รโหณิสัชชสิกขาบท

รโหณิสัชชสิกขาบท เป็นสิกขาบทว่าด้วยการนั่งในที่ลับ ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้ เกิดจากการที่พระอุปนันทศากยบุตรได้ไปบ้านของสหายแล้วได้นั่งในที่ลับกับภรรยาของสหายสองต่อสอง เพื่อสหายของพระอุปนันทศากยบุตรเห็นจึงได้ตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โชนพระคุณเจ้า อุปนันทศากยบุตรจึงนั่งในที่ลับกับภรรยาของกระผมสองต่อสองเล่า”^{๑๐๔} ภิกษุทั้งหลายได้ยินจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาโดยประการต่างๆ แล้วนำไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดนั่งในที่ลับกับมาตุคามสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๐๕}

ในสิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายเพิ่มเติมว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่นางยักษ์ ไม่ใช่นางเปรต ไม่ใช่สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เพียงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาสิต ทพ ภาสิตคำหยาบและคำสุภาพ, คำว่า สองต่อสอง ได้แก่ ภิกษุกับมาตุคาม, ที่ลับ ได้แก่ ที่ลับตาและที่ลับหู, ที่ลับตา หมายถึง สถานที่ซึ่งเมื่อบุคคลขยิบตา ยกคิ้วหรือผงกศีรษะขึ้น ใคร ๆ ก็ไม่สามารถเห็นได้, ที่ลับหู หมายถึง ที่ซึ่งไม่มีใครสามารถจะได้ยินถ้อยคำที่พูดกันตามปกติได้, นั่ง หมายความว่า เมื่อมาตุคามนั่ง ภิกษุนั่งใกล้ หรือนอนใกล้ต้อง อาบัติปาจิตตีย์^{๑๐๖}

ในบทภาษณีย์ ตักปาจิตตีย์ ได้กล่าวลักษณะ อันว่าด้วยการนั่งในที่ลับ มีลักษณะ ดังนี้

- (๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าเป็นมาตุคาม นั่งในที่ลับสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- (๑) มาตุคาม ภิกษุไม่แน่ใจ นั่งในที่ลับสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์
- (๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่มาตุคาม นั่งในที่ลับสองต่อสอง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

(๕) สังวิธานสิกขาบท

สังวิธานสิกขาบท เป็นสิกขาบทที่ว่าด้วย การชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม ที่มาของการบัญญัติพระวินัยข้อนี้เกิดจากการที่ภิกษุรูปหนึ่งเดินทางไปกรุงสาวัตถี ได้เจอกับสตรีคนหนึ่งกำลังทะเลาะกับสามี ออกจากหมู่บ้านนั้นแล้วได้กล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่า “ พระคุณเจ้าผู้เจริญจะไปไหน” ภิกษุนั้นตอบว่า “น้องหญิงอาตมาขอเดินทางไปกรุงสาวัตถี”^{๑๐๗} ทางจึงขอร่วมเดินทางไปกับภิกษุรูป

^{๑๐๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๘๙/๔๓๔.

^{๑๐๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๙๐/๔๓๕.

^{๑๐๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๒๙๑/๔๓๕.

^{๑๐๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๔๑๒/๕๒๑.

นั้น หลังจากนั้นสามีนางได้ตามหาภรรยาของตนและทราบว่าไปกับภิกษุ ฝ่ายสามีจึงตามไป เมื่อเจอแล้วจึงทำร้ายภิกษุ ต่อมาทราบว่าภิกษุไม่ได้ทำอะไรภรรยา ภรรยาแค่ขอเดินทางไปด้วยเท่านั้น สามีของนางจึงไปขอขมา ภิกษุรูปนั้นนำเรื่องนั้นเล่าให้ภิกษุทั้งหลายทราบ บรรดาภิกษุต่างพากันตำหนิ ประณาม โปทะนา โดยประการต่างๆ แล้วนำไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษและจึงมีพระบัญญัติว่า “ก็ ภิกษุใดชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันกับ มาตุคาม โดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์”

ในสิกขาบทวิภังค์ได้อธิบายความหมายเพิ่มเติมว่า มาตุคาม ได้แก่ หญิงมนุษย์ ไม่ใช่ นางยักษ์ ไม่ใช่ นางเปรต ไม่ใช่ สัตว์ดิรัจฉานตัวเมีย แต่เป็นหญิงที่รู้เพียงสา สามารถรับรู้ถ้อยคำสุภาสิต ทุกๆ ภาสิตคำหยาบและคำสุภาพ, คำว่า กับ คือ โดยความเป็นอันเดียวกันคำว่า ชักชวนกัน คือ ชักชวนว่า “พวกเราไปกันเถิด น้องหญิง พวกเราไปกันเถิด พระคุณเจ้า ไปกันเถิด พระคุณเจ้า พวกเราไปกันเถิด น้องหญิง พวกเราจะไปวันนี้ พรุ่งนี้ หรือมะรืนนี้”, คำว่า โดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง คือ หมู่บ้านหนึ่งกำหนดชั่วไวก่บดินตก ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกๆ ละแวกหมู่บ้าน ในป่าที่ไม่มีหมู่บ้าน ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุกๆ ระยะกึ่งโยชน์^{๑๐๘}

ในบทภาษณีย์ ดิกปาจิตตีย์ ได้กล่าวลักษณะ การชักชวนเดินทางไกลร่วมกับมาตุคาม มีลักษณะ ดังนี้

(๑) มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าเป็นมาตุคาม ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันโดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

(๑) มาตุคาม ภิกษุไม่แน่ใจ ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันโดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์ มาตุคาม ภิกษุสำคัญว่าไม่ใช่

(๑) มาตุคาม ชักชวนกันเดินทางไกลร่วมกันโดยที่ สุดแม้ชั่วละแวกหมู่บ้านหนึ่ง ต้องอาบัติปาจิตตีย์

โดยสรุปแล้ว จะพบว่า พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับสตรีนั้นเป็นไปเพื่อการยับยั้งในเมถุนธรรม โดยเฉพาะ เนื่องจากสตรีเป็นเพศที่สามารถครอบงำจิตใจของบุรุษได้ง่าย พระภิกษุแม้จะปฏิญาณตนออกบวชเพื่อมุ่งกระทำให้แจ้งที่สุดทุกข์ แต่ยังคงถือว่าเป็นบุรุษอยู่ ภิกษุหนุ่มที่ยังไม่สามารถขัดเกลาร่างกายให้พ้นจากกิเลสตัณหา กามราคะย่อมครอบงำได้โดยง่าย ดังนั้น จึงต้องมีพระวินัยเป็นกรอบแห่งการประพฤติปฏิบัติ เมื่อวิเคราะห์พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับสตรีแล้วสามารถสรุปได้ว่า อาบัติที่ปรับในกรณีที่เกี่ยวข้องกับสตรีนั้นมี ๓ อาบัติ ประกอบด้วย ปาราชิก สังฆาทิเสส และปาจิตตีย์ อาบัติทั้ง ๒ กอง

^{๑๐๘} วิ.มท. (ไทย) ๒/๔๑๔/๕๒๒-๕๒๓.

นี้มีความสัมพันธ์จากระดับพื้นฐานตั้งแต่การพบปะ พูดคุย ไปจนถึงระดับสูงสุด คือการประพาสล่องเมณฺฑนธรรม ดังนี้

๑. อาบัติที่ปรับขั้นพื้นฐาน คือ ปาจิตตีย์ ได้แก่ พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการประพาสมิชอบในพระวินัย เช่น การพูดจากับสตรี การอยู่ร่วมกับสตรี ๒ ต่อ ๒ แม้จะไม่ได้กระทำการล่วงเกินใดใดเลย ท่านก็ปรับเป็นความผิดแล้วคือปาจิตตีย์ เพราะว่า การพูดจา การอยู่ร่วมกัน การเห็นกันบ่อยๆ อาจทำให้เกิดการหวนไหวและเป็นเหตุให้เกิดการล่องพระวินัยอื่นๆ ตามมาได้อีก ปาจิตตีย์เปรียบเสมือนข้อห้ามที่เป็นการตัดไฟแต่ต้นลม

๒. อาบัติที่ปรับอย่างกลาง คือ สังฆาทิเสส ได้แก่ พฤติกรรมที่ต่อยอดมาจากการพูดจา การอยู่ร่วมกัน คือ การพูดเกี้ยวพาราสี การพูดขอให้สตรีบำเรอตนด้วยกาม การจับเนื้อต้องตัว มีสัมผัสทางกายกับสตรี พฤติกรรมเหล่านี้เป็นเหตุให้เกิดเมณฺฑนธรรมได้ง่าย และเป็นเสมือนเชื้อให้เกิดเพลิงท่านจึงปรับโทษขึ้นมาอีกระดับหนึ่ง

๓. อาบัติที่ปรับอย่างแรง คือ ปาราชิก ได้แก่ พฤติกรรมที่ล่องละเมิดเมณฺฑนวิรัต คือการเสพเมณฺฑนกับสตรี ความผิดนี้มีการปรับอาบัติอย่างหนักคือให้พ้นจากความเป็นภิกษุ เพราะไม่สามารถต่อยอดคุณงามความดีในพระพุทธศาสนาได้แล้ว ไม่อาจกระทำให้ถึงที่สุดแห่งกองทุกข์ได้แล้ว

อาบัติที่เกี่ยวกับสตรีมีโทษตามระดับของพฤติกรรมที่ทำผิด แม้พระพุทธเจ้าจะทรงอนุญาตในการเจรจาด้วยสติไว้แล้ว แต่หากภิกษุใดละเมิด ไม่เคารพพระวินัย ไม่เอื้อเฟื้อพระวินัยย่อมต้องรับโทษตามพระวินัยในหมวดนั้นๆ นั้นเอง อนึ่ง แนวทางที่ปฏิบัติต่อสตรีอย่างเหมาะสมสำหรับพระภิกษุนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตและแนะนำไว้แล้วทั้งในพระวินัยและพระสูตร ซึ่งมีเนื้อหาโดยละเอียดในบทถัดไป